

KAYNAŖTIRMA/BÜTÜNLEŖTİRMEİN ETKİLİLİĞİNİ ARTIRMAK İÇİN
POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ PROJESİ

TÜRKİYE'DE KAYNAŖTIRMA/BÜTÜNLEŖTİRME YOLUYLA EĞİTİM: POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ

TOHUM OTİZM VAKFI
Cumhuriyet Mahallesi
Abide-i Hümiyet Caddesi
39, Şişli 34380 İstanbul
www.tohumotizm.org.tr

ERG
EĞİTİM
REFORMU
GİRİŖİMİ

SABANCI ÜNİVERSİTESİ
Karaköy İletişim Merkezi
Bankalar Caddesi 2, Kat 5
Karaköy 34420 İstanbul
erg.sabanciuniv.edu

SABANCI VAKFI
HİBE PROGRAMLARI
KAPSAMINDA DESTEKLENMEKTEDİR

SABANCI VAKFI
HİBE PROGRAMLARI
KAPSAMINDA DESTEKLENMEKTEDİR

YAYINA HAZIRLAYANLAR
AYŞE NAL
IŞIK TÜZÜN

Bu doküman Sabancı Vakfı Hibe Programı'nın malî katkısı ile hazırlanmıştır. Bu belgenin içeriğinden sadece Tohum Otizm Vakfı (TOHUM) ve Eğitim Reformu Girişimi (ERG) sorumludur ve bu içerik herhangi bir şekilde Sabancı Vakfı'nın görüş veya tutumunu yansıtmaz.

YAPIM MYRA

KOORDİNASYON RAUF KÖSEMEN, ENGİN DOĞAN,
YAYIN KİMLİĞİ VE KAPAK TASARIMI TULAY DEMİRCAN
SAYFA UYGULAMA GÜLDEREN R. ERBAŞ
BASKI ÖNCESİ HAZIRLIK KOORDİNASYONU NERGİS KORKMAZ,
BASKI İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
ATATÜRK CAD. GÖL SOK. NO: 1 YENİBOSNA BAĞÇELİEVLER/
İSTANBUL
T 0212 656 49 97

Kasım 2011

ISBN 978-605-4348-24-4

KAYNAŖTIRMA/BÜTÜNLEŖTİRMENİN ETKİLİLİĞİNİ ARTIRMAK İÇİN
POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ PROJESİ

TÜRKİYE'DE KAYNAŖTIRMA/BÜTÜNLEŖTİRME YOLUYLA EĞİTİM: POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ

PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ TOHUM TÜRKİYE OTİZM ERKEN TANI VE EĞİTİM VAKFI

Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, otizm ve diğer yaygın gelişim bozukluğu olan çocukların erken tanıların konulması, özel eğitimle topluma kazandırılmalarına öncülük edilmesi ve bu hizmetlerin yurt çapında yaygınlaştırılması amacıyla 2003 yılında kurulan, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur.

Kurulduğu günden bu yana Milli Eğitim Bakanlığı'yla işbirliği içinde 2.000 öğretmene hizmet-içi eğitim vermiş, Sağlık Bakanlığı'yla işbirliği içinde yürütülen Otizm Tarama Projesi kapsamında 1.250 sağlık personeline otizm konusunda eğitim vermiş; ayrıca 46.000 çocuğu otizm riski açısından taramadan geçirmiştir. Tohum Otizm Vakfı, kamuoyunda otizmin farkındalığını artırmak için kampanyalar yürüterek, erken tanı ve yoğun özel eğitim alanında bilinçlendirme çalışmalarını da sürdürmektedir. Çeşitli kurumlarla işbirliği içerisinde, her yaştaki otizmlili birey için savunu çalışmaları yürütmekte; sağlık ve eğitim alanlarında araştırma projeleri gerçekleştirmektedir. Ayrıca otizmle ilgili yabancı kaynakların ülkemize kazandırılması yönünde faaliyetler gerçekleştirmektedir.

Özel Tohum Vakfı Özel Eğitim Okulu'nda çok sayıda otizmlili çocuğa ve bu çocukların ailelerine, güçlü bilimsel dayanaklara sahip yöntemlerle eğitim ve destek hizmet sunulmaktadır. Tohum Otizm Vakfı, okulda yürütülen eğitim ve destek hizmet çalışmalarının Türkiye çapında yaygınlaştırılması yönünde yoğun çaba sarf etmektedir.

Tohum Otizm Vakfı; bilimsellik, önderlik ve öncülük, paylaşımcılık, kurumlar arası iletişim ve işbirliği, kaynaklarda etkinlik ile insana ve çocuğa değer vermek ve en iyi hizmet haklarını gözetmek ilkeleri ışığında ilerlemektedir.

PROJE ORTAĞI EĞİTİM REFORMU GİRİŞİMİ

Bu rapor, Eğitim Reformu Girişimi (ERG) tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye'de eğitim politikası üzerine düşünen, soru soran, sorunları tanımlayan ve çözüm seçenekleri geliştiren ERG'nin amacı, kız ve erkek bütün çocukların hakları olan kaliteli eğitime erişimini güvence altına alacak ve Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik gelişimini üst düzeylere taşıyacak eğitim politikaları oluşturmak ve eğitim alanında katılımcı, saydam ve yenilikçi politika üretme süreçlerinin yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	9
TÜRKİYE'DE KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME YOLUYLA EĞİTİMİN DURUMU	10
Olumlu Mevzuat Adımlarının Uygulamada Yaşama Geçmesi için Sürekli, Bütüncül ve Yoğun Çaba Gereksinimi	10
Kaynaştırma Destek Eğitim Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi Gereksinimi	13
Kaynaştırma Eğitiminden Sorumlu İnsan Kaynağının Nicelik ve Nitelik Olarak Güçlendirilmesi Gereksinimi	15
Kaynaştırma Sürecinde Rol Alan Herkesin Olumlu Tutumlar Geliştirmesi ve Sürece Etkin Katılımı Gereksinimi	17
BİLGİ VE BECERİ KAZANIMI İLE TUTUMLARDA DÖNÜŞÜMÜ HEDEFLEYEN BİR MÜDAHALE: DESTEK MODELİ PİLOT UYGULAMASI	19
DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER	22
Mevzuat ve Uygulama Arasındaki Uyum Düzeyinin Saptanması ile Denetleme ve Yaptırım Mekanizmaları Geliştirilmesi	24
Tanılama ve İzleme Süreçlerinin İyileştirilmesi	25
Öğretmenler ve Yöneticilerin Gerekli Bilgi ve Beceriler ile Uygulama Deneyimine Sahip ve Hesap Verebilir Hale Gelmesi	25
Hizmet-İçİ Eğitimlerin Yeniden Yapılandırılması	26
Öğretmenlere Yol Haritaları Sunulması	27
Kaynaştırma/Özel Eğitim Destek Eğitim Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Güçlendirilmesi	28
Rehber Öğretmen ve Özel Eğitim Öğretmeni Açığının Giderilmesi	29
Yardımcı/Gölge Öğretmenlik	29
Velilerle Yapılacak Çalışmalar	30
Öğrencilerle Yapılacak Çalışmalar	30
SONUÇ	32
EK: Etki Değerlendirme Çalışması Veri Toplama ve Analizi Süreci	33
KAYNAKÇA	35

KISALTMALAR

BEP	Bireyselleştirilmiş EĞitim Programı/Planı
DBE	Davranış Bilimleri Enstitüsü
EARGED	Milli EĞitim Bakanlığı EĞitimi Araştırma ve Geliştirme Daire Başkanlığı
ERG	EĞitim Reformu Girişimi
İBBS	İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
MEB	Milli EĞitim Bakanlığı
ÖRGM	Milli EĞitim Bakanlığı Özel EĞitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü
ÖSYM	Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
RAM	Rehberlik ve Araştırma Merkezi

ÖNSÖZ

Özel gereksinimli çocukların bireysel gelişimlerini ve toplumla bütünleşmelerini en üst düzeyde sağlamak üzere benimsenen ilke, bu çocukların akranlarıyla birlikte aynı eğitim ortamlarında eğitim alması anlamına gelen kaynaştırma eğitimidir. Türkiye’de konuya ilişkin gelişmiş bir yasal altyapı olmasına karşın, kaynaştırma yoluyla eğitimden yararlanan çocukların ve bu süreçte rol alan aileler, öğretmenler ve okul yöneticilerinin uygulamada karşılaştığı çeşitli güçlükler söz konusudur. Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı ve Eğitim Reformu Girişimi tarafından Nisan 2010-Kasım 2011 döneminde Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı’nın desteğiyle yürütülen Kaynaştırma/Bütünleştirmenin Etkililiğini Artırmak için Politika ve Uygulama Önerileri Projesi’nin nihai çalışması olan bu raporda bu güçlüklerin aşılabilmesine dönük politika ve uygulama önerileri sunulmaktadır.

Türkiye’de Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim: Politika ve Uygulama Önerileri raporu, kapsamlı bir alanyazın taramasının yanı sıra, proje kapsamında yayımlanmış olan *Türkiye’de Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimin Durumu*, *Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimde Dünyadan ve Türkiye’den İyi Örnekler* ve Tohum Otizm Vakfı tarafından İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü işbirliğiyle üç okulda uygulanan destek modelinin pilot uygulama deneyimlerinden yararlanılarak hazırlandı. Kaynaştırma yoluyla eğitimin okul düzeyinde ve bütüncül bir yaklaşımla daha etkili kılınmasına dönük hazırlanan destek modelin Davranış Bilimleri Enstitüsü tarafından yapılan bağımsız etki değerlendirme çalışmasının ve ardından proje ortakları tarafından pilot uygulamada yer alan öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmelerinin bulguları da bu raporu önemli ölçüde besledi. Ek olarak bu bulguların kaynaştırma alanında uzman akademisyenlerle tartışıldığı uzman paneli ve raporda yer alan öneriler üzerine ilgili kamu kurumlarının temsilcileriyle görüş alışverişinde bulunmak üzere gerçekleştirilen yuvarlak masa toplantısı da raporda yer alan önerilerin geliştirilmesine büyük katkı sundu.

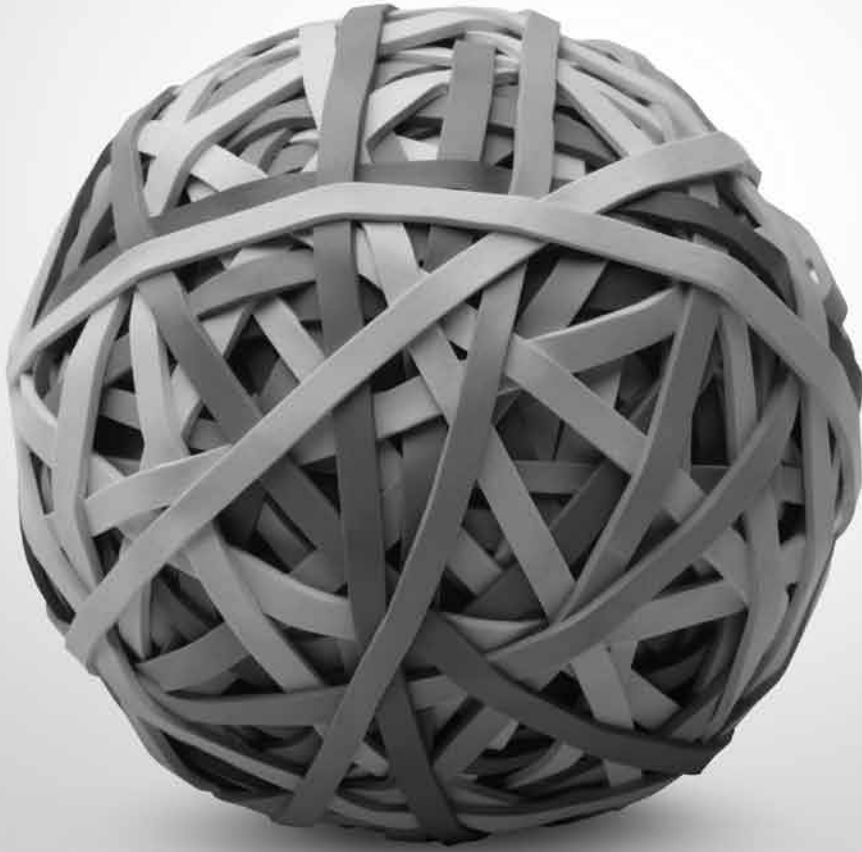
Bu vesileyle, MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yükseköğretim Kurulu ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı temsilcilerine Ekim 2011’de gerçekleştirilen yuvarlak masa toplantısında sundukları katkı, öneri ve eleştiriler için teşekkür ediyoruz. Ayrıca, gerek Temmuz 2011’de düzenlenen uzman paneline katılarak gerek yazılı görüşlerini bizlerle paylaşarak rapora değerli katkılar sunan Prof. Dr. Bülbün Sucuoğlu, Prof. Dr. Gönül Kırcalı İftar, Doç. Dr. Selda Özdemir, Doç. Dr. Sezgin Vuran, Yrd. Doç. Dr. Hasan Gürgür ve Yrd. Doç. Dr. Aysun Çolak’a teşekkürü bir borç biliyoruz. Son olarak projeye verdiği destek için Sabancı Vakfı’na teşekkür ediyoruz.

Ülkemizde özel gereksinimli çocukların kaliteli eğitime erişimine ve toplumsal yaşama etkin katılımına katkıda bulunmasını ümit ettiğimiz raporumuzu yararlı bulmanızı diliyoruz.

Saygılarımızla,

Prof. Dr. Üstün Ergüder
Direktör
Eğitim Reformu Girişimi

Mine Narin
Kurucu Başkan
Tohum Türkiye Otizm
Erken Tanı ve Eğitim Vakfı

GİRİŞ

Türkiye’de Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyula Eğitim: Politika ve Uygulama Önerileri raporu, kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimin etkililiğini artıracak politika ve uygulama önerileri geliştirmek amacıyla Tohum Otizm Vakfı ve Eğitim Reformu Girişimi’nin (ERG) ortaklaşa yürüttüğü bir dizi çalışmadan besleniyor ve proje açısından bir sonuç raporu niteliği taşıyor. Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyula Eğitimin Etkililiğinin Artırılması için Politika ve Uygulama Önerileri Projesi kapsamında Tohum Otizm Vakfı tarafından uygulanan pilot destek modeline ve ERG tarafından kaleme alınan raporlara, Türkiye’de bütünleştirmenin gerek felsefe gerek uygulama düzeyinde yerleşikleşmesi ve etkinleştirilmesi yönünde atılan adımlar olarak bakmak gerekiyor.

Çocukların bireysel farklılıklara ve gereksinimlere sahip oldukları ve bunun bir arada eğitime bir engel oluşturmadığı düşüncesine dayanan ve genel eğitim okullarında, özel gereksinimli öğrenciler de dahil olmak üzere tüm öğrencilerin gereksinimlerine yanıt verecek düzenlemelerin yapılmasını gerektiren bütünleştirmede, her okul kaynaştırma okuludur. Kaynaştırma alanında oldukça gelişmiş bir mevzuata sahip olan Türkiye’nin önündeki yeni hedef, bu alanda rol ve sorumluluk sahibi tüm aktörlerin bütünleştirme felsefesini içselleştirmesi ve gerekli bilgi ve becerilerle donatılmasını sağlamak ve bu yolla çocukların okula değil, okulların çocuklara uyum sağladığı bir ortam yaratılması olmalıdır.

Tohum Otizm Vakfı ve ERG, bu sürece katkıda bulunmak amacıyla, mevzuatta ayrıntılı biçimde düzenlenmiş kaynaştırma yoluyla eğitimin uygulamadaki etkisinin sınırlılığına ilişkin gözlem ve deneyimlerinden yola çıkarak, özel gereksinimi olan çocukların kaliteli eğitime erişimi ve toplumsal yaşama etkin katılımının önündeki engelleri saptamaya ve uygulama deneyimlerinden hareketle çözüm önerileri geliştirmeye dönük çalıştı. Bu çerçevede, uluslararası ve ulusal mevzuat incelendi, mevcut bilimsel birikimden hareketle temel sorun alanları ve altlarında yatan nedenler saptandı, dünyadan ve Türkiye’den iyi örnekler derlendi ve özellikle bilgi ve beceri birikimi ile tutum dönüşümüne odaklanan bir destek eğitim modeli geliştirilerek üç pilot okulda uygulandı ve bağımsız etki değerlendirmeye tabi tutuldu. Bu süreçte ayrıca öğretmenler, idareciler, aileler, öğretim üyeleri ve ilgili kamu kurumlarından temsilcilerin görüşlerine de başvuruldu.

Bahsi geçen birikim ve deneyimlerden beslenen bu raporda öncelikli olarak Türkiye’de kaynaştırma alanında atılan adımların kısa bir özeti ve saptanan temel zorluklar aktarılıyor. Ardından, pilot destek modelinin müdahale mantığı ve etki değerlendirme bulguları özetleniyor. Son olarak, kaynaştırma/bütünleştirmenin etkililiğinin artırılmasına dönük farklı düzeylerde atılması önerilen somut adımlar açıklanıyor.

TÜRKİYE’DE KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME YOLUYLA EĞİTİMİN DURUMU¹

Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimin Etkililiğinin Artırılması için Politika ve Uygulama Önerileri Projesi kapsamında Şubat 2011’de yayımlanan *Türkiye’de Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimin Durumu* raporuyla son yıllarda bu alanda atılan adımlar değerlendirilmiş ve başlıca sorun alanları saptanmıştır. Bu doğrultuda, kaynaştırma yoluyla eğitim alan çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini olabildiğince artırmak için birbiriyle ilişkili dört ana gereksinime işaret edilmiştir:

- Yasal düzenlemelerin uygulamada yaşama geçmesi için ek çaba gösterilmesi
- Kaynaştırma/özel eğitim destek eğitim hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi
- İnsan kaynağının nitelik ve nicelik olarak güçlendirilmesi
- Kaynaştırma sürecinde rol alan herkesin olumlu tutum geliştirmesi ve sürece etkin katılımı

Tohum Otizm Vakfı tarafından, bu gereksinimler dikkate alınarak geliştirilen destek eğitim modeline ve etki değerlendirme sonuçlarına ilişkin bilgi aktarmadan önce, bu gereksinimleri kısaca açıklamakta yarar vardır.

OLUMLU MEVZUAT ADIMLARININ UYGULAMADA YAŞAMA GEÇMESİ İÇİN SÜREKLİ, BÜTÜNCÜL VE YOĞUN ÇABA GEREKSİNİMİ

Özel gereksinimli çocukların eğitimiyle ilgili Türkiye’deki mevzuat kapsamlı düzenlemeler içeriyor ve kaynaştırma eğitimi ilke, ayrıştırılmış ortamlarda eğitim istisna olarak tanımlanıyor. Engelli bireylerin eğitimiyle doğrudan ilgili düzenlemeler dışında da eğitimle ilgili birçok düzenleme engellilerin eğitim hakkından yararlanmalarını kolaylaştırıcı hükümler içeriyor.² 1983 yılında yürürlüğe giren Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu’yla başlatılan kaynaştırma uygulamalarının yaygınlaşmasına, 1997 yılında 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında oluşturulan “Kaynaştırma Uygulamaları Sistemi”nin önemli katkı sunduğu görülüyor.

Son dönemde Türkiye’de kaynaştırma yoluyla eğitime ilişkin özellikle mevzuat düzeyinde kayda değer adımlar atıldı ve önemli fırsatlar yaratıldı.

Kaynaştırma eğitimi 2006 yılında yayımlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nin 37. maddesinde şu ifadeyle ilke olarak tanımlandı: “Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini öncelikle yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte kaynaştırma yoluyla sürdürmeleri esas olmakla birlikte, bu bireyler için Bakanlıkça her tür ve kademedeki örgün

¹ Bu bölüm ağırlıklı olarak 2011’de ERG tarafından yayımlanan *Türkiye’de Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimin Durumu* raporundaki bilgilerden derlenmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için söz konusu yayının incelenebilir.
² Gül (2009) kaynağından aktaran ERG, 2011a.

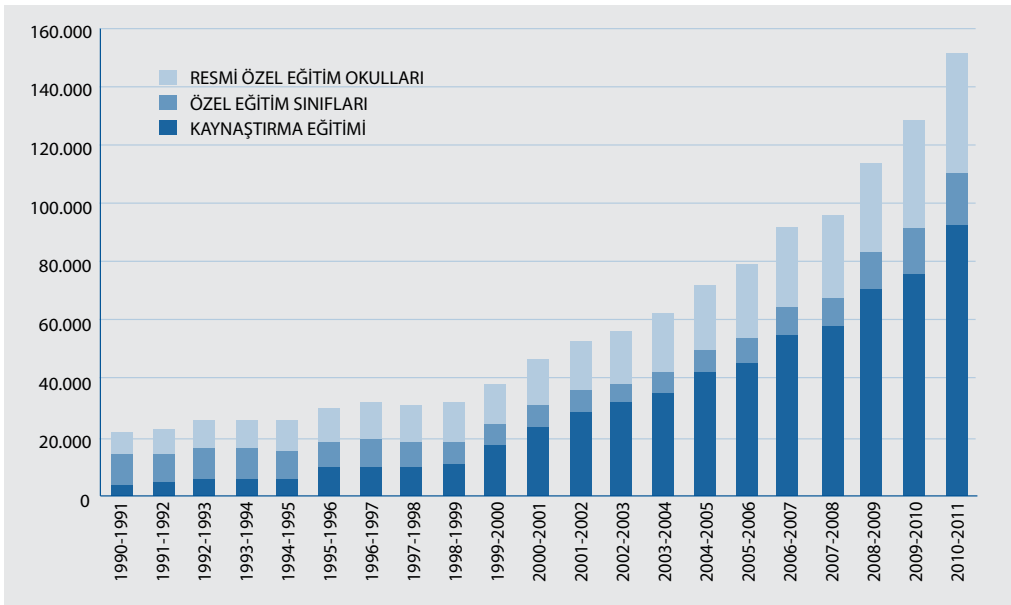
ve yaygın özel eğitim okulu ve kurumları da açılır.” Aynı yönetmeliğin kaynaştırma eğitimi esaslarını ele alan maddesinde ise etkili bir kaynaştırma eğitimi için atılması gereken adımlara yer verildi. 2010’da Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Özel Eğitim Rehberlik Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan *Okullarımızda Neden, Nasıl, Niçin Kaynaştırma: Yönetici, Öğretmen ve Aile Kılavuzu* adlı çalışma ise farklı paydaşların bilgilendirilmesi gereksinimine yanıt olarak atılan önemli bir adım oldu.

Türkiye’de özel eğitim ile kaynaştırma/bütünleştirmenin güçlendirilmesine ilişkin yakın dönemdeki önemli bir gelişme, Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kapsamında gerçekleştirilen Özel Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi’dir. MEB tarafından Mart 2011’de başlatılan 30 aylık proje kapsamında 10 ilde toplam 40 pilot ilköğretim ve anaokulunda yürütülecek çalışmalarla, bütünleştirmeye yönelik eğitim politikası önerilerinin oluşturulması, özel eğitim öğretmenlerinin mesleki yeterliliklerinin artırılması, rehberlik ve araştırma merkezlerinde (RAM) yapılan eğitsel tanımlama ve değerlendirme hizmetlerinin niteliğinin artırılması, özel gereksinimli bireylere yönelik iş ve meslek eğitiminin niteliğinin artırılması vb. hedefleniyor.

1997 yılından bu yana atılan bu adımlarla birlikte, akranlarıyla birlikte genel eğitim sınıflarında eğitim gören özel gereksinimli öğrencilerin sayısında hızlı bir artış yaşandı.

İlköğretim okullarında kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerinin sayısında yaşanan hızlı artış sevindirici bir gelişme olmakla birlikte, okulöncesi eğitim ve ortaöğretimde kaynaştırma öğrencisi sayısının düşük olduğu görülüyor.

GRAFİK 1: RESMÎ ÖZEL EĞİTİM OKULLARI, ÖZEL EĞİTİM SINIFLARI, KAYNAŞTIRMA SINIFLARI ÖĞRENCİ SAYILARI, 1990 - 2011

Kaynak: MEB ÖRGM, İstatistikler, 2011.

TABLO 1: ÖZEL EĞİTİM SINIFLARI VE KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNDE ŞUBE/SINIF VE ÖĞRENCİ SAYILARI, 2010-2011

Eğitim Türü	Şube sayısı/sınıf sayısı	Öğrenci sayısı
Özel eğitim sınıfı	10.073	18.576 ³
Kaynaştırma eğitimi okulöncesi	288	588
Kaynaştırma eğitimi ilköğretim	40.810	84.637 ⁴
Kaynaştırma eğitimi ortaöğretim	4.573	7.775
Toplam	55.744	111.576

Kaynak: MEB ÖRGM, İstatistikler, 2011.

3 Millî Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim'de (MEB, 2011) güncel sayının 18.541 olduğu ifade ediliyor.

4 Millî Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim'de (MEB, 2011) güncel sayının 84.580 olduğu ifade ediliyor.

5 Batu, 2000; Baydık, 1997; Eripek, 1984a, 1984b, 1986; Tüfekçioğlu, 1997.

6 Kırcaali-İftar, 1997, 1998; Batu, 2000.

7 "Araştırmamın evrenini Millî Eğitim Bakanlığı MEBBİS veri tabanından 30.04.2010 tarihinde elde edilen 2009 yılı verilerine göre Türkiye genelinde, kaynaştırma uygulaması yapılan 12.246 ilköğretim okulunun müdürü, bu okulların birinci kademesinde (1, 2, 3, 4 ve 5. sınıf) kaynaştırma uygulaması yapılan sınıf öğretmenleri ve kaynaştırma öğrenci velileri oluşturmaktadır. (...) Türkiye İstatistik Kurumunun istatistikî bölge birimleri sınıflamasına göre düzey 2'de yer alan 26 il ve bu illerde bulunan ilköğretim okullarından Anderson'un kuramsal örneklem büyüklüğü tablosuna göre (Balci, 2004) tesadüfî yöntemle 400 ilköğretim okulu seçilmiştir. 400 okul müdürü ve bu okulların her sınıf düzeyinde bir sınıf öğretmeni, bir kaynaştırma öğrenci velisi örneklem kapsamına alınmıştır." (2010, s. 41)

8 Aydın ve Şahin (2002) kaynaştırmadan aktaran Sucuoğlu, 2004.

9 2010-2011 verilerine göre derslik başına düşen öğrenci sayısı Türkiye ortalaması 31'dir. İBBS 1 bölgelerine göre bakıldığında bu oranın bölgeler arasında kayda değer farklılık gösterdiği görülür. Örneğin, Doğu Karadeniz, Batı Karadeniz, Batı Marmara, Orta Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve Ege'de 21 ile 29 arasında seyreden bu oran, Doğu Marmara, Ortadoğu Anadolu, Akdeniz ve Batı Anadolu'da 34-36 arasında, Güneydoğu Anadolu ve İstanbul'da ise sırasıyla 44 ve 45'tir. Dolayısıyla, bu sorunun sadece yöneticilerin takdiriyle ortaya çıkmadığı, makro düzeyde bir sorunun uzantısı olduğu düşünülmektedir. Bu sorunun uzantısı olduğu düşünülmektedir. Bu sorunun uzantısı olduğu düşünülmektedir.

10 ERG (2011) de BEP hazırlama ve uygulama sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin alanyazından bulgular sunuyor.

Türkiye'de kaynaştırma uygulamalarını inceleyen araştırma, makale, yüksek lisans ve doktora tezlerinde öne çıkan konular arasında kaynaştırma eğitimine duyulan gereksinim,⁵ kaynaştırma eğitiminin ilkeleri ve kaynaştırma eğitiminin başarıya ulaşması için gereken destek hizmetleri göze çarpıyor.⁶ *İlköğretim Okullarındaki Kaynaştırma Uygulamalarının Değerlendirilmesi* başlıklı MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (EARGED) çalışması kapsamında kaynaştırma uygulaması yapılan ilköğretim birinci kademe okullarının müdürleri, sınıf öğretmenleri ve velileriyle yapılan anketler de bu alanda önemli güncel veriler sunuyor.⁷

Araştırmalar, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde kaynaştırma eğitimi için, sınıfların mevcudu, özel gereksinimli öğrencilerin gereksinimlerinin sağlanması, bireyselleştirilmiş eğitim planlarının uygulanması, öğretmen-aile işbirliğinin sağlanmasıyla ilgili yer alan düzenlemelerin uygulamada yeterince yaşama geçmediğini ortaya koyuyor.⁸

Örneğin, EARGED'in 2010'da yayımladığı çalışmaya göre, okul yöneticilerinin yaklaşık üçte biri sınıf mevcutları ve sınıf başına kaynaştırma öğrencisi sayısı konusunda mevzuata uygun hareket etmiyor. Kaynaştırma yoluyla eğitim yapılan okulların yaklaşık üçte birinde kaynaştırma uygulaması yapılan sınıfların mevcudunun 35'in üzerinde olduğu görülüyor.⁹ Bu durumun, öğretmenlerin kaynaştırmaya dönük olumsuz tutumlara sahip olmasına yol açabileceğinin ve sınıftaki tüm öğrenciler için etkili öğretim yapılmasını güçleştirebileceğinin altı çiziliyor. Aynı çalışmada sınıfların kalabalık olması, okul yöneticileri, öğretmenler ve velilerin kaynaştırma uygulamalarında karşılaştıkları sorunlar içinde oldukça sık ifade edilen bir yanıt olarak öne çıkıyor.

573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile zorunlu hale getirilen *bireyselleştirilmiş eğitim programı* (BEP) hazırlanması ve uygulanması, özel gereksinimli çocuğun gelişimsel ve eğitsel gereksinimlerini karşılamak üzere uygun eğitim ortamlarından ve destek eğitim hizmetlerinden en üst düzeyde yararlanmasının vazgeçilmez bir adımıdır. Oysa, yakın dönemli bir çalışmaya göre öğretmenlerin % 23,1'i BEP hazırlanmadığını, velilerin % 44,3'ü BEP'in kısmen uygulandığını, yine velilerin % 21,9'u ise BEP uygulanmadığını belirtiyorlar. Bu bulgular ilgili alanyazını destekler nitelik taşıyor.¹⁰

Özetle, kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim alanındaki kapsamlı mevzuat düzenlemelerinin tam anlamıyla yaşama geçtiğini söylemek henüz mümkün değildir. Bir yandan daha çok sayıda öğrencinin kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimden yararlanması sağlanırken, öte yandan mevzuat ve uygulama arasındaki boşlukların giderilmesine dönük sürekli, bütüncül ve yoğun çaba gösterilmesi gerekiyor. İlerleyen bölümlerde aktarılan bulgu ve saptamalar da bu gereksinimi destekliyor.

KAYNAŞTIRMA DESTEK EĞİTİM HİZMETLERİNİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE GELİŞTİRİLMESİ GEREKSİNİMİ

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde belirtilen destek hizmetlerinin kaynaştırma uygulamalarının başarısının en önemli belirleyicisi olduğu konuya ilişkin alanyazında da sıklıkla vurgulanıyor. Destek hizmetleri hem doğrudan belirleyici rol oynarken hem de diğer önemli etmenleri -öğretmen tutumları gibi- olumlu yönde etkileyerek kaynaştırma uygulamalarının başarısına etki edebiliyor.

“Kaynaştırma eğitimi, sadece özel gereksinimli öğrencinin genel eğitim sınıfına yerleştirilmesi anlamına gelmez. Kaynaştırma eğitiminin temel ilkelerinden biri genel eğitim sınıflarında eğitim gören özel gereksinimli öğrencilere ve öğretmenlerine özel eğitim desteği sağlanmasıdır. (...)

SINIF İÇİNDE SUNULAN DESTEK EĞİTİM HİZMETLERİ

Danışman destekli genel eğitim sınıfı: Bu uygulamada özel gereksinimli öğrenci tüm gün genel eğitim sınıfında, sınıf öğretmeni aracılığıyla özel eğitim hizmeti alır. Sınıf öğretmenine özel eğitim danışmanı tarafından, öğretim sürecini ve eğitim materyallerini öğrencinin gereksinimlerine göre uyarlama, problem davranışlarla başa çıkma ve özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabullerinin artırılması alanlarında danışmanlık hizmeti verilir. (...)

Özel eğitim öğretmeni destekli genel eğitim sınıfı: Özel gereksinimli öğrenci bu uygulamada genel eğitim sınıfında, sınıf öğretmenine ek olarak özel eğitim öğretmeninden de eğitim alır. Özel eğitim öğretmeni, öğrencinin uyum problemlerini çözmeye, sınıf öğretmenin öğrenciyle çalışmasını kolaylaştırmaya, öğrenciler arasında olumlu etkileşim oluşturmaya yönelik çalışmalar yapar. (...)

İşbirlikli (birlikte) öğretim destekli genel eğitim sınıfı: Bu uygulamada sınıf öğretmeni ve özel eğitim öğretmeni genel eğitim sınıfında sürekli birlikte çalışırlar ve öğrencilerin sorumluluklarını paylaşırlar.

SINIF DIŞINDA SUNULAN DESTEK EĞİTİM HİZMETLERİ

Kaynak oda: Kaynak odada özel gereksinimli öğrenci bireysel olarak ya da küçük bir grup içinde özel eğitim öğretmeninden, sınıfında gördüğü eğitime paralel bir eğitim alır. Burada öğrenci bir okul gününün en az % 21'ini en fazla % 60'ını geçirir. Bu destek hizmetinin amacına ulaşması için kaynak oda öğretmenin ve sınıf öğretmenin iyi bir iletişim içinde olmaları ve işbirliği yapmaları gerekir. (...)

Gezici özel eğitim öğretmeni: Bu uygulamada, özel eğitim öğretmeni bir okuldaki diğerine giderek özel gereksinimli öğrencilere destek eğitim hizmeti verir. Özel gereksinimli öğrenciler okul gününün büyük bölümünü sınıflarında geçirir ve günün belli zamanlarında gezici öğretmenden eğitim almak üzere sınıftan ayrılırlar. Kaynaştırma eğitiminin başarıya ulaşmasında büyük rol oynayan dil, konuşma terapisi ve fizyoterapi gibi özel eğitimle ilgili hizmetler, kaynaştırma okullarında ek hizmet personeli tarafından özel gereksinimli öğrencilere sunulur.”

Sucuoğlu ve Kargın (2008) kaynağından aktaran ERG, 2011a, s. 12-13.

Türkiye’de kaynaştırma uygulamaları üzerine yapılan araştırmalar, sınıf öğretmenlerinin, müdürlerin, velilerin ve özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırma eğitiminde yaşadığı sorunlara dikkat çekiyor. Bu sorunların temelinde, kaynaştırma eğitiminin ayrılmaz bir parçası olan destek eğitim hizmetlerinin yetersizliği önemli rol oynuyor.”

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, ilköğretim birinci kademedeki kaynaştırma uygulaması yapılan okulların yöneticileri ve öğretmenlerinin sadece sınırlı bir bölümü kaynaştırma eğitimine yönelik destek ve yardım aldıklarını belirtiyorlar. Velilerin ise daha yüksek oranda destek ve yardım aldıklarını düşündükleri, ancak yaklaşık yansının öğrenciye destek eğitim verilmediğini ifade ettikleri görülüyor. Velilerin yanıtları ile karşılaştırıldığında daha olumlu bir tablo çizse bile, okul yöneticileri ve öğretmenlerin yanıtlarından çok sayıda çocuğa destek eğitim verilmediği anlaşılıyor. Aynı araştırma, okulların beşte dördünde özel eğitim öğretmeni bulunmadığına ve okulların yaklaşık dörtte birinde, kilit bir role sahip olan rehberlik servisinin eksik olduğuna işaret ediyor.

TABLO 2: OKUL YÖNETİCİLERİ, ÖĞRETMENLER VE VELİLERİN DESTEK/YARDIM ALMA, ÖĞRENCİYE DESTEK VERİLMESİ, OKULDA ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENİ VE REHBERLİK SERVİSİ BULUNMASI DURUMLARINA OLUMLU YANIT VERME ORANLARI

	Okul yöneticisi	Öğretmen	Veli
Kaynaştırma eğitimine yönelik destek/yardım alma	% 34,6	% 36,4	% 78,2
Okulun kaynaştırma öğrencisini destek eğitim verme durumu	% 68	% 64,3	% 52,4
Okulda özel eğitim öğretmenin bulunma durumu	% 18,3	% 18,8	% 21,1
Okulda rehberlik servisinin bulunma durumu	% 75,9	% 80,4	% 78

Kaynak: EARGED (2010) bulgularından derlenmiştir.

Kaynaştırma yoluyla eğitim alan öğrencilere destek eğitim verildiğini belirten yöneticiler, öğretmenler ve velilere bu eğitimin hangi yolla sağlandığı sorulduğundaysa, oldukça farklılaşan oranlar ortaya çıkıyor. EARGED tarafından sonuçlar şöyle yorumlanıyor:¹²

¹¹ ERG, 2011a; EARGED, 2010.

¹² 2010, s. 109.

“Kaynaştırma öğrencilerine destek eğitim verildiğini ifade eden okul yöneticileri ve velilerin yarıya yakını, öğrencilerin destek eğitimi sınıf içi yardımla aldığını belirtirken, öğretmenlerin üçte ikine yakını öğrencilerin özel eğitim kurumundan destek eğitim aldığını ifade etmiştir. Bu oranlar kaynaştırma öğrencisinin destek eğitim aldığını belirten katılımcıların oranları dikkate alınarak değerlendirildiğinde, çok az öğrencinin destek eğitim odasından ve sınıf içi yardımla destek eğitim aldığı görülmektedir. Bu sonuca göre öğrencilere okulda verilen destek eğitimin yetersiz olduğu söylenebilir.”

KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNDEN SORUMLU İNSAN KAYNAĞININ NİCELİK VE NİTELİK OLARAK GÜÇLENDİRİLMESİ GEREKSİNİMİ

Kaynaştırma uygulamalarının kritik başarı etmenlerinden biri insan kaynağının hem nicelik hem nitelik açısından güçlendirilmesidir. Türkiye’nin bu alanda kaydettiği ilerleme etkili kaynaştırma uygulamaları için henüz istenen düzeye erişememiştir.

Türkiye’de sınıf ve branş öğretmenleriyle öğrencilere özel eğitimle ilgili destek verebilecek daha fazla sayıda uzman yetiştirilmesi kilit önem taşıyor. Önceki bölümde değinildiği üzere birçok okul kaynaştırma uygulamalarını yeterli insan kaynağı (örneğin özel eğitim öğretmeni ve rehber öğretmen) olmadan yürütmeye çalışıyor. 2010-2011 eğitim-öğretim yılında rehber öğretmen başına ilköğretimde 1225, ortaöğretimde ise 554 öğrenci düştüğü ve bu rakamların iller arasında önemli derecede farklılaştığı düşünüldüğünde, uzman açığı başlıca sorun alanlarından biri olarak öne çıkıyor.¹³

13 ERG, 2011c.

15

TABLO 3: YILLARA GÖRE EĞİTİM FAKÜLTELERİ ÖZEL EĞİTİM BÖLÜMÜ İLE REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA YENİ KAYIT VE MEZUN SAYILARI, 2004-2011

		2004-05	2005-06	2006-07	2007-08	2008-09	2009-10	2010-11
Özel Eğitim	Mezun	410	500	538	518	652	602	N/A
	Yeni Kayıt	557	642	618	631	835	1.009	1.552
Özel Eğitim Öğretmenliği	Mezun	-	-	-	-	-	-	N/A
	Yeni Kayıt	-	-	-	-	-	30	37
İşitme Engelliler Öğretmenliği	Mezun	117	114	116	106	118	137	N/A
	Yeni Kayıt	115	115	143	147	198	199	232
Zihin Engelliler Öğretmenliği	Mezun	262	331	361	349	465	413	N/A
	Yeni Kayıt	373	460	411	416	554	678	1.175
Görme Engelliler Öğretmenliği	Mezun	31	37	31	38	47	31	N/A
	Yeni Kayıt	42	41	39	41	51	53	52
Üstün Zekalılar Öğretmenliği	Mezun	-	18	30	25	22	21	N/A
	Yeni Kayıt	27	26	25	27	32	49	56
Rehberlik ve Psikolojik Danışma	Mezun	788	994	993	1.179	1.407	1.338	N/A
	Yeni Kayıt	1.222	1.436	1.278	1.442	2.111	2.660	3.294

Kaynak: ÖSYM, Yükseköğretim İstatistikleri, 2004-2011

Eğitim fakültelerinin rehberlik ve psikolojik danışma ile özel eğitim bölümlerinin her yıl daha çok sayıda öğrenci kabul ediyor olması önemli ve gelecek yıllarda olumlu etkisi olacak bir gelişmedir. Bununla birlikte, rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmeni açığı sorununun kısa vadede giderilmesi için nasıl alternatif yöntemler geliştirileceği ve yeni yetişen öğretmenlerin nasıl daha donanımlı kılınacağı önemli soru işaretleridir. Ayrıca, Türkiye’de üniversitelerin özel eğitim bölümlerinde toplamda sadece 46 öğretim üyesi ve 27 öğretim görevlisi bulunduğu ve bunların sınırlı sayıda kurumda yoğunlaştığı göz ardı edilemez.¹⁴

Etkili kaynaştırma uygulamaları için insan kaynağının sadece nicelik açısından değil nitelik açısından da güçlenmesine gereksinim söz konusudur. Öğretmenlerin bu konuda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmaları ve kaynaştırma yoluyla eğitim alan çocuklara dönük olumlu tutumlar sergilemeleri temel başarı faktörleri arasındadır.

Bütünleştirme, eğitimcilerin geniş bir öğretim stratejileri repertuarı geliştirmesini gerektiriyor. Belirli öğretim stratejilerinin sınıf içinde bütünleştirmeye yardımcı olduğu saptanmıştır. Örnekler, işbirlikli öğretim, işbirlikli öğrenim, bireyselleştirilmiş planlama, işbirlikli problem çözme, heterojen gruplama ve farklılaştırmayı içeriyor. Bu öğretim yöntemlerinin başarılı olması için, bunların değerlendirme, yüksek beklentiler, doğrudan öğretim ve geribildirime dayanan etkili öğretim genel bağlamı içinde yer alması gerekiyor.

Winter ve O’Raw, 2010, s. 89.

Öğretmen, idareci ve müfettişlerle yapılan çalışmaların içeren alanyazına göre, özel gereksinimli öğrencilerin akranları tarafından kabul görmemeleri, anne-babaların eğitim düzeylerinin sınırlı olması ve kaynaştırma eğitiminin bireysel çaba ve özveri gerektirmesinin yanı sıra sık karşılaşılan sorunlar arasında öğretmenlerin sınıf denetiminde kaynaştırma öğrencileri nedeniyle zorluk yaşamaları, okullarda ve sınıflarda kaynaştırma eğitimi için ön hazırlık yapılmaması, öğrencilerin uygun yöntemlerle seçilmemesi ve öğretmenlerin kaynaştırma programını uyarlayamamaları da yer alıyor.¹⁵ Öğretmenler, özel gereksinimli öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesi, sınıf geçmeleri ve mezuniyetleri konusunda sıkıntı çekiyor, bu konuda destek hizmetlerine gereksinim duyuyorlar.¹⁶

Öğretmen, yönetici ve anne-babaların kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi çalışmasının sonuçlarına göre:

- ankete katılan 907 sınıf öğretmenin % 86,4’ü kaynaştırma eğitimi konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıklarını ifade ediyor.
- öğretmenlerin % 89,7’si bu konuda daha fazla bilgi talep etmiyor.
- öğretmenlerin % 77,1’i sınıflarında bulunan engelli öğrencilere yönelik bireyselleştirilmiş eğitim programları hazırlanamadığını, %70,9’u mevcut müfredat programını uyguladıklarını belirtiyor.

Kargın ve ark., 2005

¹⁴ ÖSYM, 2011.

¹⁵ Sucuoğlu, 2004.

¹⁶ Diken (1998), Batu (1998) kaynaklarından aktaran Sucuoğlu, 2004.

Yöneticiler ve öğretmenlere kaynaştırma yoluyla eğitime ilişkin yeterli bilgilendirme yapılmıyor, sınırlı eğitim olanakları sunuluyor ve MEB’in hizmet-içi eğitimlerinden yararlananlar için de geçerli olmak üzere daha çok bilgilenmeye gereksinim duyuluyor.¹⁷

2010’da yayımlanan bir araştırmaya göre kaynaştırma uygulamaları yapılan ilköğretim okulları yöneticilerinin üçte ikine yakını ile öğretmenlerin yarısından fazlası kaynaştırma eğitimi öncesi bilgilendirilmediklerini belirtiyorlar.¹⁸ Ankete katılan okul yöneticilerinin % 59,4’ü ile öğretmenlerin % 55,1’i kaynaştırma konusunda eğitim almadıklarını ifade ediyorlar.¹⁹ Ek olarak, okul yöneticilerinin % 86’sı ve öğretmenlerin % 73,9’u kaynaştırma eğitimiyle ilgili bilgilenmeyi istediklerini belirtiyorlar.²⁰ Ayrıca, okullarda kaynaştırmaya hazırlık sürecinin de gelişmeye açık olduğu görülüyor. Öğrenci hakkında bilgi alma, kaynaştırmaya uygun fiziksel düzenlemeler yapma, kaynaştırma öğrencisi olan öğretmenlerle bilgi paylaşımı, diğer öğrencileri ve velileri kaynaştırmaya hazırlama, kaynaştırma uygulamasının başarısında önemli faktörler arasında sayılıyor ve okullarda bu çalışmalar yapan yönetici oranının yeterli olmadığı belirtiliyor.²¹

KAYNAŞTIRMA SÜRECİNDE ROL ALAN HERKESİN OLUMLU TUTUMLAR GELİŞTİRMESİ VE SÜRECE ETKİN KATILIMI GEREKSİNİMİ

Okul yönetiminin, öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin kaynaştırmaya yönelik tutumları ve eğitimde yer alan aktörler arasında etkili işbirliği kaynaştırmayı başarıya ulaştıran etmenler arasında eşsiz önem taşır.²² Önemli bir saptama, öğretmen, müdür, müfettiş ve öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine ve özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının, bu konuda yapılan bilgilendirme çalışmalarıyla olumlu yönde değişebildiğidir.²³

Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin kaynaştırma yoluyla eğitim alan öğrencilerin eğitime katılımını teşvik ettiğini gösteren olumlu bulguların yanı sıra,²⁴ öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine ve özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının, kendilerini bu model konusunda yeterli hissedip hissetmediklerine göre değiştiğini ifade etmekte yarar vardır.

Kendilerini yetersiz hisseden öğretmenler, kaynaştırma modelini uygulama konusunda isteksiz davranabiliyor.²⁵ Araştırmalar öğretmenlerin, özel eğitim desteği verilmesi koşuluyla kaynaştırma eğitimini desteklediklerini gösteriyor.²⁶

Kaynaştırma eğitimi veren öğretmenler, özel gereksinimli öğrencilerin problem davranışlarını²⁷ azaltmak veya ortadan kaldırmak konusunda güçlük çekiyorlar. Diğer çocuklarda da gözlemlenen bu davranışların, özel gereksinimli çocuklarda daha sık ortaya çıkması nedeniyle birçok öğretmen kaynaştırma uygulamalarına olumsuz yaklaşıyor ve kaynaştırma öğrencilerini sınıflarında istemeyebiliyor.²⁸ Bir diğer araştırmaya katılan ilköğretim birinci kademe sınıf öğretmenlerine kaynaştırma eğitimi uygulamalarında karşılaştıkları sorunlara ilişkin çözüm önerileri sorulduğunda “özel alt sınıflarda eğitilmeleri daha uygun” yanıtının en çok dile getirilen yanıt olması da bu bulgularla paralellik taşıyor.²⁹

17 EARGED, 2010.

18 A.g.e.

19 Eğitim alan yöneticilerin ve öğretmenlerin büyük çoğunluğunun MEB’in hizmet-içi eğitim programı aracılığıyla eğitim aldığı görülüyor.

20 Bu bölümde sunulan farklı araştırmalar öğretmenlerin kaynaştırma yoluyla eğitime ilişkin bilgilenme isteğine ilişkin farklı bulgulara ulaşmıştır. Kargın ve ark. (2005) kaynaştırma göre öğretmenlerin büyük bir bölümü daha fazla bilgi talep etmezken EARGED’in 2010 tarihli araştırması oldukça farklı bir resim ortaya koyuyor. Bu farklılığın nedenleri, bu rapor kapsamında ele alınmamakla birlikte tartışılmaya değer bir konu olarak görülüyor.

21 EARGED, 2010.

22 Sart ve ark. (2004), Sucuoğlu ve Kargın (2008) ve Batu ve Kırcalı-İftar (2010) kaynaklarından derleyen ve aktaran ERG, 2011a.

23 Sucuoğlu, 2004.

24 EARGED, 2010.

25 Aydın ve Şahin (2002) kaynağından aktaran Sucuoğlu, 2004.

26 Baykoç-Dönmez ve ark. (1997) kaynağından aktaran Sucuoğlu, 2004.

27 Problem davranışlar “yeni beceriler öğrenmeyi, var olan becerileri kullanmayı engelleyen, sosyal etkileşimi olumsuz etkileyen ve öğrencinin kendisine ve çevresine zarar verebilen davranışlar” olarak tanımlanmaktadır. (Sucuoğlu ve Kargın, 2008, s. 216.)

28 Sucuoğlu ve Kargın, 2008.

29 EARGED, 2010.

İlköğretim müdürlerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarını inceleyen bir araştırma, bazı müdürlerin kaynaştırma eğitimi konusunda bilgi sahibi olmadığını ve çoğunun kendi okullarında kaynaştırma uygulaması yapılmasını istemediklerini gösteriyor.³⁰ İlköğretim müfettişleriyle yapılan bir araştırmaya göre, müfettişler özel gereksinimli öğrenciler hakkında yetersiz bilgi sahibidir ve kaynaştırma eğitiminin başarıya ulaşması için idarecilerin ve öğretmenlerin bu eğitime inancını gerektiğini belirtiyorlar.³¹

Velilerin kaynaştırma eğitimine ve kaynaştırma öğrencilerine ilişkin görüş ve tutumlarını inceleyen çalışmaların sonucuna göre, veliler genel olarak kaynaştırma eğitimi hakkında olumlu görüşlere sahiptir ancak hem özel gereksinimli hem de diğer çocukların velilerinin var olan uygulamalar hakkında çekinceleri vardır;³² özel gereksinimli çocukların anne-babaları çocukları için en uygun eğitim düzenlemesinin tam kaynaştırma olduğunu belirtirken, diğer veliler özel gereksinimli çocuklar için en uygun eğitim şeklinin ayrıştırılmış eğitim olduğunu ifade etmişlerdir.³³

Kaynaştırma eğitiminin başarısı etkili bir öğretmen-veli işbirliğine ve ailelerin çocuklarının eğitimiyle ilgilenmelerine yakından bağlıdır. Türkiye’de özel gereksinimli çocukların aileleri, evde çocuklarına nasıl eğitim verileceğine ve çocuklarının problemleri davranışlarını iyileştirmeye ilişkin rehberliğe gereksinim duyuyorlar.

Aile-okul işbirliğinin varlığı konusunda görece olumlu sonuçlara ulaşan EARGED raporunda da altı çizildiği üzere işbirliğinin varlığı yeterli değildir;³⁴ işbirliği, aileler ile yönetici ve öğretmenler arasında yapılan görüşmelerin ötesine geçmelidir. Aileler çocuklarını evde nasıl destekleyebileceklerinden haberdar edilmeli ve aile-öğretmen arasında iki yönlü bir paylaşım olmalıdır. Aynı çalışmada velilerin bilgilendirme gereksinimine ilişkin bulgular şöyle yorumlanıyor:³⁵ “Kaynaştırma öğrenci velilerinin üçte ikine yakını kaynaştırma eğitimi konusunda yeterli bilgiye sahip olduklarına inanmamaktadır. Velilerin üçte birine yakını ise yeterli bilgiye sahip olduklarını düşünmektedir. Velilere çocuklarının eğitimi konusunda bilgilendirici bir çalışma yapılmadığı ya da velilerin bilgilendirme girişiminde bulunmadıkları düşünülebilir.” Öte yandan, anne-babaların evde yapabilecekleri çalışmalar vb. alanlarda rehberliğe gereksinim duydukları belirlenmiştir.³⁶

Son olarak okul içi işbirliğinin de gelişmeye açık bir alan olduğu söylenebilir. Bir araştırmada okul yönetiminin ve diğer personelin kaynaştırma eğitimine yeterli destek verdiğini düşünen öğretmenlerin oranının % 68,4 olduğu ve sınıf öğretmenleri ve diğer personelin yeterli destek verdiğini düşünen yöneticilerin oranının % 82,1 olduğu ifade ediliyor.³⁷

Sonuç olarak, Türkiye’de kaynaştırma uygulamalarının daha etkili kılınması ve dolayısıyla akranlarıyla aynı sınıfta eğitim alan çocukların tüm gelişim alanlarında en üst düzeyde ilerleme göstermesi, her birinde atılan olumlu adımların diğerlerinde de ilerlemeye yol açacağı dört sorun alanında geliştirilecek müdahalelere bağlıdır. Gelecek bölümde tasarımı, uygulaması ve etkileri özetlenecek olan pilot destek modeli bu alanlarda mevcut politika ve uygulamalar sürerken ve yenileri tasarlanırken güncel ve güvenilir bir veri temeli oluşturularak, öğrenilen dersleri ve iyi uygulamaları yaygınlaştırma amacını taşıyor.

30 Pınar-Sazak ve Yıkıms, 2004.

31 Gözün ve Yıkıms, 2004.

32 Baykoç-Dönmez ve ark., 1998; Kargın ve ark., 2005; Küçükler ve Kamık-Richter, 1994; Metin, 1999; Temir, 2002.

33 Baykoç-Dönmez ve ark., 1998.

34 Raporda, öğretmenlerin önemli bir bölümünün aileleri evde yapabilecekleri etkinliklere/yardıma ilişkin bilgilendirdikleri, ancak ailelerin evde yapılanlara ilişkin öğretmenleri yeterince bilgilendirmediği bulgusu dile getiriliyor.

35 EARGED, 2010, s. 106.

36 Kargın ve ark. (2005);

EARGED, 2010.

37 EARGED, 2010.

BİLGİ VE BECERİ KAZANIMI İLE TUTUMLARDA DÖNÜŞÜMÜ HEDEFLEYEN BİR MÜDAHALE: DESTEK MODELİ PİLOT UYGULAMASI

Kaynaştırma/Bütünleştirmenin Etkililiğini Artırmak için Politika ve Uygulama Önerileri Projesi kapsamında kaynaştırma yoluyla eğitimin özellikle uygulama düzeyinde etkililiğini artırmayı hedefleyen bir destek eğitim modeli İstanbul'da üç pilot okulda Haziran 2010-Mayıs 2011 arasında uygulandı.³⁸ İlgili alanyazın, kaynaştırma ve özel eğitim alanında çalışan öğretim üyeleri ve eğitmenlerin bilgi ve deneyimlerinden yararlanılarak geliştirilen destek modelinde kaynaştırma eğitiminin başarıya ulaşmasının bütüncül bir bakış açısıyla mümkün olduğu görüşünden hareketle aşağıdaki hedefler benimsendi.

1) Okulun farklı unsurlarının kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek:

- *Yönetici ve öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek.*
- *Normal gelişen öğrencilerin kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek.*
- *Normal gelişen öğrenci velilerinin, kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek.*
- *Kaynaştırma öğrenci velilerinin, yasal hakları ile ilgili bilgilerini artırmak ve kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek.*

2) Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine ilişkin bilgi ve beceri düzeylerini geliştirmek.

3) Kaynaştırma öğrencilerinin bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini yükseltmek.

Diğer bir ifadeyle, önceki bölümlerde dile getirilen ana gereksinimlerden özellikle tutumlarda dönüşüm ve -destek eğitim hizmetlerinden de yararlanarak- öğretmenlerin bilgi ve beceri düzeyinin artırılması, böylece mevzuatın uygulamaya daha iyi yansıtılmasına destek olmak ve tüm bunlar aracılığıyla nihai olarak kaynaştırma yoluyla eğitim alan çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemek amaçlandı.

Bu çalışmanın alandaki tüm paydaşlar için bir öğrenme olanağı yaratabilmesi için olmazsa olmazı olan ve Davranış Bilimleri Enstitüsü (DBE) tarafından yürütülen etki değerlendirme çalışmasıysa, geliştirilen destek eğitim modelinin bu hedefleri ne ölçüde yerine getirdiğini ele alarak öğrenilen derslerin, artıları ve eksileriyle, bu alanda gelecekte kamu, özel sektör ve sivil toplum tarafından yapılacak iyileştirme çalışmalarına aktarılmasını sağlamak üzere yapıldı.³⁹

Yukarıda dile getirilen hedefleri gerçekleştirmeye yönelik, destek modelde yer alan uygulamalar ve etki değerlendirme bulguları 20-21. sayfalarda özetleniyor:

³⁸ Pilot uygulamanın tasarımı, uygulama süreci ve uygulayıcılar tarafından aktarılan deneyimlere ilişkin ayrıntılı bilgiye Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı tarafından 2011'de yayımlanan *Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Destek Modeli Kılavuzu*'ndan erişilebilir.

³⁹ Etki değerlendirme çalışmasının veri toplama ve analiz sürecine ilişkin bilgi için bkz. Ek, s. 33-34.

KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME YOLUYLA EĞİTİM PİLOT DESTEK MODELİ			DEĞERLENDİRME
Hedef	Etkinlik	Açıklama	DBE'nin özet bulgu ve yorumları ⁴⁰
1. OKULUN FARKLI UNSURLARININ KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE İLİŞKİN TUTUMLARINI OLUMLU YÖNDE GELİŞTİRMEK	Normal gelişim gösteren öğrencilerin velilerinin, kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek	ŞENLİKLER	Farkındalık yaratmaya odaklanan şenliklerde, eğitim hakkı, kaynaştırma eğitimi, kaynaştırma eğitiminin başyana ulaşabilmesi için yapılması gerekenler konularında, okul çalışanlarına, çocuklara ve velilere düşen görevlere ilişkin söyleşiler yapılmıştır.
	Normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek	EMPATİ ÇALIŞMALARI	Diğer öğrencilerin özel gereksinimli akranlarını daha iyi anlayabilmelerini sağlamak amacıyla, öğretmenler tarafından rehber öğretmenlere örnek bir uygulama gösterilmiştir. Rehber öğretmenler bu etkinlikleri her sınıfta iki ders süresince yapmış ve etkinliğin sonunda "Mimarın siz olsaydınız tüm engelli arkadaşlarımızla birlikte eğitim alabileceğiniz bir okulu nasıl inşa ederiniz?" proje yarışması düzenlenmiştir.
	Kaynaştırma öğrencileri velilerinin, yasal hakları ile ilgili bilgilerini artırmak ve kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek	VELİ SEMİNERLERİ	Pilot okullarda veliler için 3 Arahk Dünya Engelliler Günü'nde engellilerin eğitim hakkı ana temalı konferanslar düzenlenmiştir.
			Proje kapsamında gerçekleştirilen sosyal etkinlikler, özel gereksinimi olmayan öğrenci velilerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde etkilemiştir. Veliler kaynaştırma eğitimini benimsemişlerdir. Bu eğitimin sadece kaynaştırma öğrencilerinin değil, kendi çocuklarının da sosyal gelişiminde etkili olduğu konusunda olumlu tutum geliştirmişlerdir.
			Uygulanan bu proje hem özel gereksinimi olmayan öğrenci velilerinin hem de özel gereksinimi olmayan öğrencilerin kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde etkilemiştir. Kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflarda eğitim gören çocuklar proje sonunda kaynaştırma eğitimi alan çocuklara ve bu eğitime yönelik olarak daha üst düzeyde olumlu tutuma sahip olmuşlardır.
			Kaynaştırma sınıfında eğitim gören kaynaştırma öğrencilerinin velilerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumları ön testte daha olumlu iken, proje bitimindeki son testte düşüş söz konusudur. Kaynaştırma öğrencilerinin velilerinin tutumları, yıl sonunda veliler beklentilerine cevap bulamadıkları için olumsuz yönde değişim göstermiş olabilir.

⁴⁰ DBE raporundan, büyük ölçüde değişiklik yapılmadan alınmıştır.

KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME YOLUYLA EĞİTİM PİLOT DESTEK MODELİ			DEĞERLENDİRME
Hedef	Etkinlik	Açıklama	DBE'nin özet bulgu ve yorumları ⁴⁰
1. HEDEF DEVAM	Yönetici ve öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirmek	TEORİK EĞİTİMLER	Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine yönelik tutum ölçeği sonuçları, genel toplamda, öğrenci akademik gelişimi, veliler ile ilişkiler ve öğrenci sosyal gelişimi üzerindeki etkiler boyutunda olumlu gelişme göstermiştir. Ancak kaynaştırma eğitimi sırasında yaşanan zorluklar konusunda öğretmenlerin tutumları değişim göstermemiştir. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine yönelik kendilik algılan proje sonunda anlamlı düzeyde düşüş göstermiştir.
2. ÖĞRETMENLERİN KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE İLİŞKİN BİLGİ VE BECERİ DÜZEYLERİNİ GELİŞTİRMEK	UYGULAMALI EĞİTİMLER	Teorik eğitimlerden sonra her pilot okuldan altı sınıf, üç branş ve bir rehber öğretmen olmak üzere toplan on öğretmen belirlenmiş ve öğretmenler ilk olarak Tohum Vakfı Özel Eğitim Okulu'nu özel gereksinimli öğrencilerle ne gibi uygulamalar gerçekleştirildiğini gözlemlemek ve uygulamalara katılmak amacıyla ziyaret etmiştir. İki gün süren eğitimlerde davranışla ilişkilendirilmiş övgü kullanımı, uygun zamanda ipucu, pekiştireç sunma ve geri çekme gibi teknikler uygulanmıştır. İlk gün her öğretmen üç farklı çocuğu gözlemleyerek veri toplamış ve ikinci gün bir çocukla kendi belirlediği bir becerinin öğretimini yapmış ve Tohum Özel Eğitim Okulu eğitimcilerinden geribildirim almıştır.	Tohum Vakfı tarafından öğretmenlere verilen yoğun seminerlerin kaynaştırma eğitimine ilişkin öğretmen bilgi düzeyini artırdığı belirtilmiştir. Bu kapsamda projenin başarıya ulaştığı söylenebilir. Ancak eğitim bir süreçtir, konuya ilişkin öğretmen eğitimlerinin gelecek günlerde yeni bilimsel gelişmeler temelinde tekrarlanması yararlı olacaktır. Bilgi sahibi olmak ile bu bilginin amaçlara uygun olarak etkin biçimde kullanılması birbirine bağl olsa da zaman zaman farklılaşabilmektedir. Bu nedenle kaynaştırma eğitimi sırasında öğretmenlerin sınıf içinde de davranışsal açıdan değerlendirilmeleri yararlı olacaktır.
3. KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİNİN BİLİŞSEL, DUYGUSAL VE SOSYAL GELİŞİM DÜZEYLERİNİ YÜKSELTMEK	ÖZEL EĞİTİM DANIŞMANLIĞI	Sınıf içinde sunulan destek eğitim hizmetlerinden olan özel eğitim danışmanlığında, sınıf öğretmenine özel eğitim danışmanı tarafından, öğretim sürecini ve eğitim materyallerini öğrencinin gereksinimlerine göre uyarlama, problem davranışlarla başa çıkma ve özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabullerinin artırılması alanlarında danışmanlık hizmeti verilir. Her pilot okulda sınıfında özel gereksinimli öğrenci bulunan 9 öğretmene, zihin engelliler öğretmenliği dalından mezun olmuş, gelişim yetersizliği olan çocukların eğitimi konusunda deneyimli yedi öğretmen tarafından özel eğitim danışmanlığı verilmiştir. Sınıflara toplam yedi ziyaret gerçekleştirilmiştir. İlk ziyarette danışman-öğretmen ilişkisi geliştirilmiş, sonraki ziyaretlerde sorun ve hedefler belirlenmiş, çözüm önerileri geliştirilmiş ve uygulanmış, sonuçlar değerlendirilmiştir. Ayrıca rehber öğretmenlere özel eğitim danışmanlığı yapma becerilerinin kazandırılması hedeflenmiştir. Rehber öğretmenlere kaynaştırma öğrencileri ile ilgili yaşanan sorunları saptama, çözüm önerileri geliştirme, çözüm önerilerini uygulamaya geçirme ve sonuçları değerlendirme konularında danışmanlık verilmiştir.	Kaynaştırma öğrencilerinin bilişsel süreçlere bağl yaşadıkları sorunlar; öğretmen algısına göre biraz düşüş göstermiştir. Ancak ortaya çıkan bu olumlu fark istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde değişim göstermemiştir.

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Raporun bu bölümünde, proje kapsamında hazırlanan *Türkiye’de Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimin Durumu* raporu, *Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimde Dünyadan ve Türkiye’den İyi Örnekler* raporu, pilot okullarda uygulanan destek modelinin bağımsız etki değerlendirme raporu ve uygulayıcıların deneyimlerinden hareketle, kaynaştırma/bütünleştirme etkinliğini artırmaya dönük değerlendirme ve önerilere yer veriliyor. Söz konusu değerlendirme ve öneriler yukarıdaki çalışmalara ek olarak, pilot uygulamanın sonlanmasının ardından üç okulun uygulamaya katılan öğretmenleriyle yapılan odak grup görüşmeleri,⁴¹ öğretmenler ve okul yöneticileriyle yapılan görüşmeler, kaynaştırma alanında çalışan akademisyenlerle katılımıyla etki değerlendirme bulgularını tartışmak üzere düzenlenen uzman paneli⁴² ve farklı kamu kurumlarından temsilcilerin katılımıyla düzenlenen yuvarlak masa toplantısında⁴³ dile getirilen görüş ve önerilerden de besleniyor. Aşağıdaki tabloda bu öneriler, hizmet ettikleri hedeflerle birlikte özet olarak sunuluyor ve ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı açıklamalar yer alıyor.

41 Pilot uygulamada yer alan öğretmenlerin uygulanan destek model ve tüm süreç üzerine görüşlerini almak amacıyla Haziran 2011’de Tohum Otizm Vakfı ve ERG tarafından üç pilot okulda öğretmenlerle odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiş, toplam 27 öğretmen bu çalışmaya katılmıştır.

42 Temmuz 2011’de Ankara’da düzenlenmiştir.

43 Ekim 2011’de Ankara’da düzenlenmiştir.

TÜRKİYE’DE KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME YOLUYLA EĞİTİM: POLİTİKA ANALİZİ VE ÖNERİLER RAPORUNDA SUNULAN ÖNERİLER VE HİZMET ETTİKLERİ HEDEFLER

Hedefler	Öneriler	Örnek etkinlikler
Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının mevcut yasal düzenlemelerle uyumunun güçlendirilmesi	Mevzuatın uygulanmasında öğretmen ve okul düzeyinde yaşanan sorunların nedenlerinin saptanması	Destek eğitim odası bulunmayan ya da yetersiz olan okulların ve bu eksikliğin nedenlerinin saptanması
	Mevzuatın uygulanabilmesi için gerekli duyulan desteklerin öğretmen ve okul düzeyinde sağlanması	Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim sunulan tüm okullarda rehber öğretmen bulunmasının sağlanması
	Denetleme ve yaptırım mekanizmalarının güçlendirilmesi	Sınıf mevcutlarının yasal düzenlemeyle uyumlu olmadığı okulların saptanması ve okul/ilçe/il düzeyinde sorumlulara yaptırım uygulanması
Tanımlama mekanizmalarının etkinliğinin artırılması ve farklı aktörlerin bu sürece duyduğu güvenin güçlendirilmesi	Tanımlama sürecinde RAM, okul ve aile rollerinin çocuk yararına gözden geçirilmesi ve bu üç aktör arasında karşılıklı güven tesis edecek mekanizmalar geliştirilmesi	Özel gereksinimli öğrenciler için çok yönlü ve çok aşamalı bir değerlendirme sistemi geliştirilmesi ve bu değerlendirmelerin belirli aralıklarla tekrar edilmesi

TÜRKİYE'DE KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME YOLUYLA EĞİTİM: POLİTİKA ANALİZİ VE ÖNERİLER RAPORUNDA SUNULAN ÖNERİLER VE HİZMET ETTİKLERİ HEDEFLER

Hedefler	Öneriler	Örnek etkinlikler
Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının yeterli bilgi ve becerilere, uygulama deneyimine sahip öğretmenlerce yürütülmesi ile yöneticilerin bilgilendirilmesi ve teşvik edilmesi	Sınıf öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin lisans ve yüksek lisans düzeyinde etkili ve önleyici sınıf yönetimi, öğretimi bireyselleştirme, BEP hazırlama ve öğretimi değerlendirme alanlarında daha kapsamlı kurumsal ve uygulamalı eğitim almaları	Bahsi geçen alanlarda eğitim, gözlem ve uygulama olanaklarının artırılması
	İlgili hizmet-içi eğitimlerin yeniden yapılandırılması ve aşağıdaki alanlarda kurumsal ve özellikle uygulamalı içeriğe sahip olması: <ul style="list-style-type: none"> Farklı yetersizlik alanlarının özelliği ve kaynaştırılabilirliği Davranış ve sınıf yönetimi Eğitsel ve programa dayalı değerlendirme Öğretimin bireyselleştirilmesi Etkili öğretim Derslere göre öğretimsel uyarlamalar 	
	Öğretmenlere kaynaştırma/bütünleştirme sürecinde atmaları gereken adımları net bir biçimde sunan, aynı zamanda bir öz değerlendirme aracı olarak kullanabilecekleri, erişilebilir yol haritaları sunulması	Sınıflarında özel gereksinimli çocuklar olan öğretmenlere yönelik, yükümlülüklerini, danışmanlık alabilecekleri kişi ve kurumları, velilerle işbirliği yöntemlerini, özel gereksinimli ve diğer çocuklarla yapabilecekleri uygulamaları vb. konuları içeren bir yönerge hazırlanması
Etkili kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının temel unsuru olan insan kaynakları ve destek hizmetlerinin nicelik ve nitelik açısından yeterli hale getirilmesi	Kaynaştırma/özel eğitim destek hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi	Uzun soluklu, erişilebilir, uygulama bileşenine yer veren, işbirlikli danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması
		Dil ve konuşma terapisi ve fizyoterapi gibi hizmetlerin yan-zamanlı ya da gezici uzmanlar tarafından sunulması
		İşbirlikli öğretimin mevzuatta düzenlenmesi ve uygulanması
	Rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmeni açığının giderilmesi	Uzaktan eğitim olanaklarının etkin biçimde kullanılması ve belirli bir süre uygulamalı eğitim alan özel eğitim yüksek lisans mezunlarına da öğretmenlik yolunun açılması
	Yardımcı/gölge öğretmenlik uygulamasına başlanması	Kız meslek liseleri mezunlarına ve açık öğretim okul-öncesi eğitimi bölümü mezunlarına ek bir eğitim olarak bu alanda çalışma olanağı tanınması
Kaynaştırma/bütünleştirme süreçlerinde velilerin çocuklarının gereksinimlerinin farkında ve okulla etkili işbirliği içinde etkin paydaşlar haline gelmeleri	Özel gereksinimi olan çocukların velilerine gerek okul gerek diğer velilerle iletişim ve işbirliği için destek ve mekanizmalar sunulması	Kaynaştırma/bütünleştirme süreçlerinde daha deneyimli aileler ile bu süreçte yeni dahil olmuş çocukların ailelerinin katılacağı paylaşım toplantıları düzenlenmesi
Özel gereksinimli çocukların sosyal kabullerinin artırılması	Özel gereksinimi olmayan çocukların velilerinin, çocuklarının özel gereksinimli akranlarıyla bir arada eğitim görmesinin olumlu yönlerini benimsemesine dönük çalışmalar yapılması	
	Özel gereksinimli çocuklar ve diğer çocuklar arasında olumlu etkileşim olanakları geliştirilmesi	Öğretmenlerin diğer çocukları özel gereksinimleri olan çocuklara ilişkin -örneğin rehberlik etkinlikleri aracılığıyla- bilgilendirmeleri

MEVZUAT VE UYGULAMA ARASINDAKİ UYUM DÜZEYİNİN SAPTANMASI İLE DENETLEME VE YAPTIRIM MEKANİZMALARI GELİŞTİRİLMESİ

Önceki bölümlerde de açıklandığı üzere, kaynaştırma eğitimiyle ilgili gelişmiş bir yasal altyapı vardır. Özel gereksinimli çocukların kaynaştırma yoluyla eğitim verilen sınıflara yerleştirilmesi; sınıf mevcudunun ve yerleştirilen kaynaştırma öğrencilerinin sayısı; BEP hazırlık ve uygulama süreci; okullarda fiziksel, sosyal ve psikolojik ortamların hazırlanması; özel araç-gereç ile eğitim materyallerinin sağlanması vb. konulara ilişkin ayrıntılı düzenlemeler hazırlanmıştır. Öte yandan araştırmalar mevzuat ve uygulama arasında kayda değer bir uyumsuzluğu ortaya koymuştur. Bazı alanlarda bu uyumsuzluğun nedenleri daha net olmakla birlikte, bu nedenlerin açıkça ortaya konmasına ilişkin araştırma gereksinimi söz konusudur.

Etkili bir kaynaştırma eğitimi verilebilmesi için bu düzenlemelerin önemi pilot okullarda gerçekleştirilen uygulamalar sırasında da görülmüştür. Özellikle sınıf mevcudunun ve kaynaştırma öğrencisi sayısının yüksek olduğu sınıflarda Özel Tohum Vakfı Özel Eğitim Okulu eğitmenleri tarafından verilen özel eğitim danışmanlığı sürecinde gösterilen uygulamaların kalabalık sınıflarda etkili bir biçimde uygulanamadığı ve öğretmenlerin sıkıntılarının sürdüğü gözlemlenmiştir.

“Davranışçı yaklaşım, ödül, ceza, pekiştirici üzerine kurulmuş bir yaklaşım öğrendik. Ben bunu sürekli sınıfta uygulayamam, uygulayamıyoruz. Şimdi burada ben matematikte bir problemi çözerken özel eğitim çocuğum oradan bağıırıyor. O şimdi bağıırırken, ‘Hocam göz teması kurun’ deniyor, ‘Git yanına, göz teması kur, ödül ver’. Tamam bunları yapmıyor muyuz yapıyoruz ama bazen gerçekten çok fazla tkanıyoruz.”

“40 tane öğrenciyle ve 4 tane kaynaştırmamla o gün nasıl ilgileneneceğini, ne yapacağını göstermelerini isterdim. (...) Mümkün değil. 40 tane özel gereksinimi olmayan öğrenci var, 4 tane kaynaştırma... ‘yok bu iş yapılamaz, havanda su dövüyoruz’ diyoruz bazen.”

Pilot okullardaki iki sınıf öğretmeni

Benzer biçimde, kaynaştırma eğitimi verilen okulların bazılarında destek eğitim odasının bulunmayışı da verilen eğitimin kalitesini etkileyebiliyor. Bazı öğretmenler boş derslerini kaynaştırma öğrencileriyle birebir çalışmalar yaparak geçirebileceklerini, ancak destek eğitim odası bulunmadığından dolayı böyle çalışmalar gerçekleştiremediklerini belirtiyorlar. Ek olarak, kaynaştırma eğitimi verilen okullarda rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmeni bulunmamasının da kaynaştırma sürecini olumsuz etkilediği görülüyor.

Bu sonuçlar, mevzuatta yer alan düzenlemelerin yerine getirilmediği durumlar için destek ve denetim gereksinimi ile bazı yaptırımlar geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koyuyor.

Kaynaştırma eğitimi verilen okullara, özel gereksinimli öğrencilerin okula ve sınıflara erişimi için gerekli fiziksel düzenlemeleri yapmadıkları, destek eğitim odası açmadıkları, sınıflara mevzuata uygun sayıda yerleştirme yapmadıkları durumlarda bazı yaptırımlar getirilmesi etkili bir kaynaştırma eğitimi verilebilmesi için olmazsa olmaz düzenlemelerin hızlı bir

biçimde yapılmasını sağlayacaktır. Öte yandan bu süreçte, okulların/çalışanların söz konusu düzenlemeleri neden yap(a)madıkları incelenmeli ve gerektiği takdirde, altyapı geliştirme, materyal desteği, rehberlik vb. desteklerin sunulması da sağlanmalıdır.

Altyapı hazırlanmadan, sınıf mevcutları düzenlenmeden ve öğretmenler farklı biçimlerde desteklenmeden yapılan uygulamalara ilişkin önlemler ile her türlü düzenleme yapıldıktan sonra kaynaştırma sürecinin işlememesine ilişkin önlemler farklılaştırılmalıdır.

TANILAMA VE İZLEME SÜREÇLERİNİN İYİLEŞTİRİLMESİ

Kaynaştırma eğitimiyle ilgili öğretmenlerin ve yöneticilerin sıkça dile getirdikleri konulardan birisi de özel gereksinimli öğrenciler için rehberlik ve araştırma merkezlerinden (RAM) alınan raporlarla ilgilidir. RAM raporları ancak özel gereksinimli öğrencilerin velileri tarafından alınabildiği için, velilerin çocuklarının kaynaştırma öğrencisi tanısını almasını istemedikleri ve/veya okulla ilişkilerinin zayıf olduğu durumlarda, özel gereksinimleri olduğu düşünülen çocuklar için rapor alınamayabildiği ifade ediliyor. Bu durum öğrencilerin özel eğitim ve iyileştirme ve diğer destek eğitim hizmetlerinden yararlanabilmelerinin önünde bir engel oluşturuyor. Bu durumun önlenmesi ve destek eğitim hizmetine gereksinim duyan çocukların sayısının tam olarak belirlenebilmesi için, çocuk ve aile haklarını koruyan ve çok ortaklı bir mekanizmaya gereksinim duyuluyor.

Bazı durumlarda ise öğretmenler RAM'lerden gelen tanıların öğrenci için uygun olmadığını (örneğin tam zamanlı kaynaştırma eğitimi alması gereken bir öğrenci için yarı zamanlı kaynaştırma tanısının verilmesi) savunuyorlar. Ek olarak, okul yöneticileri ve öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi öncesinde kendilerini bilgilendirmesini istediği kişi ve kurumlar arasında RAM ilk sırayı alıyor.⁴⁴ Yöneticilerin, kaynaştırma eğitimi öncesinde bilgilenebilmesi ve süreç içinde destek almasında RAM'ların daha çok rol oynadığı ifade edilirken, öğretmenler ile RAM ilişkisinin daha zayıf olduğu görülüyor.⁴⁵

Özel gereksinimli öğrenciler için çok yönlü ve aşamalı bir değerlendirme sisteminin geliştirilmesi ve belirli zaman aralıklarında bu değerlendirmelerin tekrar edilmesi önem taşıyor. Ayrıca, tanılama sürecinde RAM-okul-veli ilişkisinin nasıl daha verimli ve sürekli kılınabileceği ile karşılıklı güven zeminine dayandırılabilmesi üzerine de eğilmek gerekiyor.

ÖĞRETMENLER VE YÖNETİCİLERİN GEREKLİ BİLGİ VE BECERİLER İLE UYGULAMA DENEYİMİNE SAHİP VE HESAP VEREBİLİR HALE GELMESİ

Etkili bir kaynaştırma eğitimi verilebilmesi için öğretmenler kilit bir role sahiptir. Kaynaştırma/bütünleştirmenin başarıyla uygulandığı ülkelerden Finlandiya'da, eğitim sisteminde elde edilen başarının temelinde ileri derecede yetkin ve yüksek motivasyona sahip öğretmenlerin bulunduğu belirtiliyor.⁴⁶ Finlandiya'da öğretmenler farklı öğrencilerin eğitimsel

⁴⁴ EARGED, 2010.
⁴⁵ A.g.e.
⁴⁶ ERG, 2011b.

ve gelişimsel gereksinimlerine yanıt verebilecek biçimde kaliteli bir akademik eğitim alıyorlar ve sonrasında sürekli olarak profesyonel gelişim hizmetlerinden yararlanıyorlar.

Raporun ilk bölümünde belirtildiği gibi Türkiye’de öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi verirken yaşadıkları en önemli güçlüklerden birisi öğrencilerin problem davranışlarını azaltmak ve etkili bir sınıf yönetimi yürütebilme konusundadır. Kaynaştırma uygulamalarını yürüten öğretmenlerin özel gereksinimli öğrenciyi de kapsayacak biçimde etkili bir sınıf yönetimi yürütebilmesi için, problem davranışları azaltacak ve olumlu davranışların artmasını sağlayacak yöntem ve teknikleri bilmesi gerekir.⁴⁷ Bu gereksinimden yola çıkılarak, pilot uygulama kapsamında verilen özel eğitim danışmanlığında ele alınan temel konulardan biri öğrencilerin davranış problemlerini azaltmaya yönelik uygulamalar olmuştur.

Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi sırasında zorluk çektikleri bir diğer alan da özel gereksinimli öğrenciler için öğretimi bireyselleştirme ve BEP hazırlama konusundadır. Pilot uygulama sürecinde öğretmenler BEP hazırlamak için özellikle kaynak bulma konusunda sıkıntı çektiklerini, öğretmenlerin bu konuda kendilerine çok yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Öğretimi bireyselleştirme aynı zamanda değerlendirme sürecini de kapsamaktadır. Uzman panelinde öğretmenlerin bireyselleştirmeyi tam olarak gerçekleştirebilmeleri için ellerindeki müfredat programını bir değerlendirme aracı olarak kullanmayı öğrenmeleri gerektiği belirtilmiştir. Bu biçimde, öğretmenlerin çocuğun gerçek performansını görebileceği ve bunun değerlendirmeden dolayı veliler ve öğretmenler arasında yaşanan sorunları çözebileceği ifade edilmiştir.

Bu sonuçlardan hareketle, Türkiye’de sınıf öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin lisans ve yüksek lisans eğitimleri kapsamında, etkili ve önleyici sınıf yönetimi, öğretimi bireyselleştirme, BEP hazırlama ve öğretimi değerlendirme konularıyla ilgili öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve gereksinimlerine yanıt verebilmelerini sağlayan, daha kapsamlı kuramsal ve uygulamalı eğitimler almalarının, öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi konusunda kendilerine güvenmelerini ve daha az sorun yaşamalarını sağlayacağını söylemek olasıdır.

Eğitim fakültelerinde okutulan örneğin Türkçe, Matematik gibi derslerin altında bireyselleştirme ve öğretimsel farklılıklarla ilgili içeriklerin yer alması ve bu konuda öğretmenlerin yararlanabilecekleri kaynakların ve ders materyallerinin hazırlanması, kaynaştırmanın etkili bir biçimde verilmesi için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca sınıf öğretmenliği ve/veya rehberlik ve psikolojik danışma ve özel eğitim bölümleri işbirliğiyle ortak programlar hazırlanması da düşünülebilir.

HİZMET-İÇİ EĞİTİMLERİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Hizmet-içi eğitimler kaynaştırma eğitimi konusunda öğretmenlerin bilgi ve deneyimlerini artırmak açısından oldukça önemlidir. Pilot uygulamalar sırasında öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, öğretmenler kaynaştırmayla ilgili hizmet-içi eğitimleri fazla kuramsal bulduklarını, daha çok uygulamaya yönelik eğitimlere gereksinim duyduklarını ifade etmişlerdir.

“Bize kuramsal bilgi gerekmiyor, biz özel eğitimci değiliz, sınıf öğretmeniyiz. Ben kuramsal bilgiye internet yoluyla ve farklı yollarla zaten ulaşabiliyorum. Bana bu uygulamayı yaparken pratik, işlevsel yöntemler öğretin. Hani 40 kişilik sınıfta 3 tane kaynaştırma öğrencisine nasıl hakim olabileceğimizle ilgili bir şey öğretin ve ben bunu uygulayayım. Biz her seminerde aynı şeyi söylüyoruz. Biz fotokopilerin yansıtılıp oradan okunduğu seminerler istemiyoruz. Bize yaşantılar gerekli.”

Pilot uygulamada yer alan bir sınıf öğretmeni

Bazı öğretmenler, Tohum Özel Eğitim Okulu’nda verilen uygulamalı eğitimlerden bu açıdan çok yararlandıklarını belirtmişlerdir. Uygulamalar sırasında yeni yöntemler öğrendiklerini ve bu yöntemleri uygulamanın içinde gördükleri için daha kolay benimseyebildiklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında bazı öğretmenler, asıl yarar sağlayacak olanın, daha kalabalık olan kendi sınıflarında eğitimcilerin bir model ders işlemesi olacağını dile getirmişlerdir.

Hizmet-içi eğitimlerle ilgili öğretmenlerde gelen bir diğer öneri ise, Eylül ayındaki seminer döneminin bu tür eğitimler için daha uygun olduğu yönündedir. Haziran ayındaki seminer döneminde öğretmenler dönem sonu geldiğinden dolayı motivasyonlarını kaybettiklerini ve bu ayda öğrenilenlerin araya yaz tatili girmesi dolayısıyla daha çabuk unutulduğunu ifade etmişlerdir.

Hizmet-içi eğitimlerin odaklanması gerektiği düşünülen konular arasındaysa, farklı yetersizlik alanlarının özellikleri ve kaynaştırılabilirliği, davranış ve sınıf yönetimi, eğitsel ve programa dayalı değerlendirme, öğretimin bireyselleştirilmesi öne çıkmaktadır.

Son olarak, hizmet-içi eğitimlerin merkezi bir biçimde belirlenmesi farklı okulların gereksinimlerine yanıt vermeyi zorlaştırabilir. Tohum Otizm Vakfı tarafından yürütülen pilot uygulama süreci üç okulun gereksinimleri arasında bile farklılık olabildiğini, müdahalelerin bu gereksinimler dikkate alınarak tasarlanmasının daha etkili sonuçlar doğuracağını göstermiştir. Avustralya’da yapılan “bütünleştirme endeksi” yoluyla okullarda kişisel ve kurumsal gelişim çalışmasında da “öğretmenlere neyi nasıl öğrenmeleri gerektiğinin söylenmesi yerine kendilerinin bunu belirlemesinin onları çalışmaya daha etkin biçimde katılmaya teşvik ettiği” belirlenmiştir.⁴⁸ Dolayısıyla, okul-temelli profesyonel gelişim fırsatları yaratılması önemlidir.⁴⁹

Özetle, halihazırda profesyonel yaşam içinde olan öğretmenlerin kaynaştırma yoluyla eğitimin farklı unsurlarına ilişkin sürekli olarak güncel bilgi ve becerilerle donatılmaları, çalışmaların uygulama ağırlıklı olması ve öğretmenlerin ve okulların gereksinimleri doğrultusunda yapılandırılması elzemdir. Bu süreçte okul yöneticilerinin liderlik rolü üstlenebilecek biçimde güçlendirilmesi de önemli bir başarı faktörüdür.

ÖĞRETMENLERE YOL HARİTALARI SUNULMASI

Okullarda gerçekleştirilen pilot uygulama sürecinde gözlemlendiği, öğretmenlerle ve akademisyenlerle gerçekleştirilen görüşmelerde dile getirildiği üzere, sınıflarında özel gereksinimli öğrenciler bulunan öğretmenlerin yükümlülükleri, özel gereksinimli ve diğer

⁴⁸ ERG, 2011b.

⁴⁹ EARGED’in 2010’da yayımladığı İlköğretim Okullarındaki Kaynaştırma Uygulamalarının Değerlendirilmesi araştırmasında okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin hangi konularda bilgilenecek istediklerine ilişkin değerli bulgular sunulmuştur.

öğrencilerle ne tür uygulamalar gerçekleştirebilecekleri, kimlerle işbirliği yapabilecekleri, nereden danışmanlık alabilecekleri ve velilerle nasıl bir işbirliği içinde çalışmalar gerektiği konularında yönerge vb. araçlara gereksinim söz konusudur. Öğretmenler sınıflarına bir kaynaştırma öğrencisi geldiği zaman, neler yapmaları gerektiği konusunda kendilerini çaresiz hissedebilmekte, eğer okulda bir rehber öğretmen bulunuyorsa onun aracılığıyla ya da kendi çabalarıyla edindikleri bilgiler doğrultusunda sınıflarında kaynaştırma öğrencileriyle bazı çalışmalar gerçekleştirmektedirler.

Dolayısıyla, öğretmenler için birtakım yönergelerin geliştirilmesi, kaynaştırma yoluyla eğitim alan öğrencilerin kaliteli eğitime erişimi için yapabilecekleri konusunda öğretmenlere yol gösterici olacaktır ve öğretmenler izlemeleri gereken adımları açık bir biçimde görebileceklerdir.

Aynı zamanda öğretmenler bu konuda bazı yükümlülükleri olduğunu bilecek ve dışardan yardım beklemek yerine, yönerge doğrultusunda uygulamalar gerçekleştirebileceklerdir.

“Öğrencinin gelişiminde anlamlı gelişimler oluyorsa öğretmen görevini yerine getirmiş olur. Bir örnek: bir arkadaşımız İngiltere’deki ve Türkiye’deki öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerini karşılaştırmış.⁵⁰ İngiltere’de öğretmenlere okula başladıkları ilk gün okul tarafından verilen bir sorumluluk vardır. Verdiği görevleri yapmama gibi bir lüksü yoktur. Önünüzde görev listesi yoksa istediğinizi yapar istemediğinizi yapmazsınız. Türkiye’de en temel şey bu hesap verilebilirliğin eğitim sistemine bir şekilde dahil edilmesidir. Ölçüte dayalı rollerin, görevlerin olması gereklidir. Bu olursa kaynaştırma bu kadar sorun olmayacaktır.”

Kaynaştırma alanında çalışan bir eğitim üyesi

KAYNAŞTIRMA/ÖZEL EĞİTİM DESTEK EĞİTİM HİZMETLERİNİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE GÜÇLENDİRİLMESİ

Raporun ilk bölümünde aktarıldığı üzere destek eğitim hizmetlerinin yetersizliği Türkiye’de kaynaştırma uygulamalarının etkili biçimde sürdürülmesine önemli bir engel oluşturuyor.

Bu proje kapsamında uygulanan pilot modelde destek eğitim hizmetlerinden özel eğitim danışmanlığı verilmiş; danışmanlık veren eğitimciler öğretmenlerin gönüllü olarak bu uygulamaya katılmalarının önemini altını çizmiş; danışmanlığın hangi amaçla verildiği ve hangi aşamalardan oluştuğunun yeterince anlatılmadığı durumlarda öğretmenlerin isteksiz davrandığı gözlemlenmiştir.

Bazı öğretmenler özel eğitim danışmanlığından çok yararlandıklarını, yeni yöntemler öğrendiklerini, ancak yedi kere gerçekleştirilen oturumların sayıca yetersiz olduğunu, okulda her zaman ulaşabilecekleri bir danışmanın olmasının çok daha etkili olacağını belirtmişlerdir. Diğer bir grup öğretmen ise, danışmanlık sürecinde, eğitimcilerin kendilerini gözlemliyor ve değerlendiriyor olmalarından rahatsızlık duyduklarını, eğitimcilerin model ders işlemlerinin kendileri için daha yararlı olacağını ifade etmişlerdir. Uzman panelinde, bir okul bünyesinde

farklı destek eğitim hizmetlerinin bir arada verilmesinin, özel eğitim danışmanlığında danışan ve danışmanın eşit olduğu işbirlikli danışmanlık modelinin benimsenmesinin daha katılımcı bir süreç oluşturabileceği görüşü dile getirilmiştir.

Kaynaştırma sınıfında işbirliği ile öğretim, Türkiye’de geliştirilmesi ve uygulanması önerilen diğer bir özel eğitim destek hizmetidir.⁵¹ *Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimde Dünyadan ve Türkiye’den İyi Örnekler* raporundaki örneklerde de “sınıfta işbirlikli öğretim modeli” ile özel gereksinimli öğrencilerin derse katılımının, sosyal kabullerinin ve başarılarının arttığı, öğrencilerin kendilerini bireysel eğitimlerde olduğu gibi farklı görmedikleri savunuluyor. Ek olarak, aynı raporda incelenen Özel Gereksinimli Öğrenciler için Kaynaştırma Modeli Geliştirme Projesi farklı destek hizmetlerini içererek ve ilgili birçok aktörün sürece etkin katılımını ve işbirliğini sağlayarak BEP döngüsünün sağlıklı biçimde işlenmesini sağlaması nedeniyle dikkate alınması gereken bir çalışmadır.⁵²

Bu kapsamda, mevzuatta yer almasına rağmen uygulanmayan gezici öğretmenlik düzenlemesinin yaşama geçirilmesi ile mevzuatta yer almayan danışmanlık, (özel eğitim öğretmenlerinin sürece dahil olduğu) işbirliği ile öğretimin düzenlenmesi ve uygulanması başlıca öneriler arasında yer alıyor. Ayrıca, kaynaştırma eğitiminin başarılı olmasında büyük rol oynayan diğer önemli destek eğitim hizmetlerinden dil, konuşma terapisi ve fizyoterapi gibi hizmetlerin, yarı-zamanlı ya da gezici uzmanlar tarafından özel gereksinimli öğrencilere sunulması kritik önem taşıyor.

REHBER ÖĞRETMEN VE ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENİ AÇIĞININ GİDERİLMESİ

Kaynaştırma eğitimi verilen her genel eğitim okulunda en az bir rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmeni bulunması gerektiği sıklıkla dile getirilen konuların başında geliyor. Türkiye’de son yıllarda rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmeni sayısında yaşanan artış olumlu bir gelişmedir. Öte yandan ilk bölümde değinilen bulgular ve pilot uygulama süreci bu alanda sorunların sürdüğünü açıkça gösteriyor.

Kısa vadede rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmeni açığını kapatmak, uzaktan eğitim olanaklarını en iyi biçimde kullanarak ve belirli bir süre uygulamalı eğitim alan özel eğitim yüksek lisans mezunlarına da öğretmenlik yolunu açarak olası kılınabilir.

YARDIMCI/GÖLGE ÖĞRETMENLİK

Pilot okullarda uygulamaya katılan öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmelerinde ve uzman panelinde altı güçlü biçimde çizilen noktalardan biri, sınıfta kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin bir -yan-profesyonel ya da profesyonel olmayan ve kaynaştırma öğrencisine sınıf/branş öğretmenin gözetiminde destek olacak- yardımcı öğretmenle çalışmasının önemidir. Türkiye’de kaynaştırmayla ilgili mevzuatta yardımcı öğretmenlerle ilgili bir düzenleme bulunmuyor.

⁵¹ İşbirliği ile öğretimin farklı türleri ve başarı faktörleri için bkz. Gürgür ve Uzuner (2010).
⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. ERG (2011b) ve Akçamete, Kış ve Gürgür (2009).

Bu nedenle, sınıf içinde öğretmenle eşgüdüm içinde çalışarak hem sınıf yönetimini kolaylaştıracak hem de özel gereksinimli öğrencinin yeterli ilgiyi görmesini sağlayacak, yardımcı öğretmenlerle birlikte çalışma uygulamasıyla ilgili mevzuatta gerekli düzenlemelerin yapılması ve yardımcı öğretmen istihdamı büyük önem taşıyor.

Kimlerin yardımcı öğretmen olabileceği konusunda getirilen öneriler arasındaysa, belirlenecek bir eğitim programından geçmek şartıyla, kız meslek lisesi mezunları ve açık öğretim okulöncesi eğitim bölümleri mezunları bulunuyor.

VELİLERLE YAPILACAK ÇALIŞMALAR

Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitimde Dünyadan ve Türkiye'den İyi Örnekler raporunda yer alan örneklerde anlatıldığı üzere, etkili kaynaştırma/bütünleştirme için okul-aile işbirliği çok büyük önem taşımaktadır. Finlandiya'da öğrencilerin hem okul hem de ev ortamlarının etkisinde olduğu düşüncesiyle, okul ve ailenin, öğrencinin sağlıklı gelişimi ve etkili bir biçimde öğrenebilmesi için birbirlerini tamamlayıcı biçimde işbirliği yapması teşvik ediliyor. Aileler, öğrenciler ve öğretmenlerle birlikte okulun eğitim ve uygulama planlarının oluşturulması ile değerlendirilmesine katkıda bulunuyorlar. Benzer bir biçimde Türkiye'de bir okulda uygulanan kaynaştırma modelinin üç ayağından bir tanesini aile eğitimi ve öğretmen-aile işbirliği oluşturuyor.⁵³

Bu düşünceden yola çıkarak pilot uygulama kapsamında veliler için de şenlikler ve konferanslar gibi bazı etkinlikler düzenlenmiştir. Daha çok kaynaştırma eğitimiyle ilgili farkındalık yaratma ve olumlu tutum geliştirme amacıyla gerçekleştirilen bu etkinlikler özel gereksinimli olmayan öğrencilerin velilerinin tutumlarının olumlu yönde gelişmesini sağlamıştır. Odak grup görüşmelerindeyse öğretmenler velilerle özellikle öğretmen-veli işbirliğini geliştirme konusunda daha kapsamlı çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Velilerle yapılacak çalışmaların karşılıklı iletişim ve güven ilişkisini güçlendiren ve okul çalışanları, veliler ve en önemlisi çocukların gereksinimlerini dikkate alan biçimde yapılandırılması, dolayısıyla olabildiğince uyarlanabilir modeller geliştirilmesi önemlidir. Özellikle tutumlarda dönüşüm yaratmaya odaklanan çalışmaların uzun soluklu ve durum ve ihtiyaç analizinden hareketle geliştirilmesi ve süreç içinde güncellenmesi gerekecektir.

ÖĞRENCİLERLE YAPILACAK ÇALIŞMALAR

Öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmelerinde öne çıkan bir diğer konu akran desteği olmuştur. Öğretmenler özel gereksinimli öğrenciler hakkında diğer öğrencileri bilgilendirdiklerinde, diğer öğrencilerin özel gereksinimli öğrencileri olumlu bir biçimde desteklediklerini, bu durumun etkili bir kaynaştırma eğitimi verilmesi ve sınıf yönetiminin sağlanmasında kendilerine çok yardımcı olduğunu ifade etmişlerdir. Özel gereksinimi olmayan çocuklarla yapılacak etkinliklerin farklı tekniklerle, katılımcı bir biçimde ve farklı

engel gruplarına yönelik uygulanmasının sosyal kabulün artırılmasında daha büyük etki yarattığı da yakın dönemde yapılan bir araştırmada saptanmıştır.⁵⁴

EARGED çalışmasının önemli sayıda yönetici, öğretmen ve velinin diğer akranlarının özel gereksinimli öğrencilere yaklaşımlarının “arkadaşça” olduğunu belirtmesi önemli ve ümitlendirici bir bulgudur.⁵⁵ Bu sonuç önemli bulunmakla birlikte yetişkinlerin algılarına ek olarak doğrudan çocukların görüşlerine ve tutumlarına odaklanan çalışmalar yapmak da yararlı olacaktır. Proje kapsamında özel gereksinimli olmayan öğrencilerle gerçekleştirilen rehberlik etkinlikleri sonucunda da, etkinliklere katılan öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının olumlu yönde geliştiği saptanmıştır.

Çocukların sosyal kabul düzeyleri doğru müdahalelerle olumlu yönde değişebiliyor. Gelecekte bu hedefe dönük yapılacak çalışmalarda gözlem ayağının da bulunmasının daha kapsamlı sonuçlar elde edilmesine yardımcı olacağı ve dolayısıyla daha etkili müdahaleler geliştirilebileceği düşünülüyor.

⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. ERG, 2011b ve Yaşaran, 2009.

⁵⁵ 400 ilköğretim okulunun birinci kademesinde görev yapan yöneticiler ve öğretmenler ile velileri kapsayan araştırmaya göre, okul yöneticilerinin % 81,7'si diğer öğrencilerin kaynaştırma yoluyla eğitim alan öğrencilere tavırlarını “arkadaşça” olarak niteliyor. Bu görüş öğretmenlerin % 77,4'ü, velilerinse % 70,6'sı tarafından ifade ediliyor.

SONUÇ

Özel gereksinimli çocukların kendileri için en az kısıtlayıcı ortamda eğitim almalarını olanaklı kılan kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının Türkiye’de mevzuat düzeyinde benimsenmiş olması oldukça önemli bir fırsattır. Öte yandan, öğrenciler, aileleri ve okullardaki yönetici ve öğretmenlerin deneyimleri uygulamaların etkililiğinin artırılmasına dönük gereksinimi açıkça ortaya koyuyor. Bu gereksinimin altında yatan nedenler incelendiğinde özellikle birkaç –birbiriyle ilişkili- konu öne çıkıyor; uygulamaların yeterince izlenmemesi ve altyapı, rehberlik vb. ile desteklenmemesi, kaynaştırma/özel eğitim destek eğitim hizmetlerinin yetersizliği, okul çalışanlarının bilgi ve beceri kazanma gereksinimi ve son olarak, gerek eğitim çalışanları, gerek çocuklar ve ailelerinin kaynaştırmaya dönük olumsuz tutumları. Bu raporda sunulan önerilerin bu alanda eşgüdümlü olarak atılması gereken adımları destekleyeceği umuluyor.

Kaynaştırma alanında temel sorunlar ve -uygun sınıf mevcutlarından donanımlı öğretmenlere, rehberlik odaklı denetim süreçlerinden aile katılımına vb.- çözüm önerileri incelendiğinde, sorunun herkes için kaliteli eğitim sağlanması olarak da ifade edilebileceği görülüyor. Eğitimde kalite, çocuk-odaklı bir biçimde tanımlandığı ve eğitimin farklı bileşenleri birey olarak çocuğun özelliklerini ve gereksinimlerini öncelikli olarak göz önünde bulundurarak kurgulandığında, etkili kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim de büyük ölçüde yaşama geçmiş olacaktır. Okulların ve bu alanda sorumluluk sahibi olan uygulayıcıların bu alana özgü destek hizmetleriyle güçlendirilmesi ve gerekli bilgi ve becerilere sahip hale getirilmesi ek bir çaba değil, bu yaklaşımın doğal bir uzantısı olarak görülmelidir.

Bu süreçte kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimin başta özel gereksinimli çocuklar olmak üzere tüm çocuklar ve aileleri için yararlı olduğunun toplumun farklı kesimlerinde anlaşılmasına dönük çalışmaların sürdürülmesi de büyük önem taşıyor. Her çocuğun potansiyelini en üst düzeyde gerçekleştirmesine toplum tarafından atfedilen önemin artırılması, ilgili tüm tarafların bu süreçte sorumluluk üstlenmesi ve hak taleplerinin yaygınlaşması, dolayısıyla eğitimin kalitesinin sürekli ileriye taşınması ancak bu biçimde olanaklı kılınabilecektir.

Son olarak, Türkiye’de her ne kadar bu alanda özellikle 1997 sonrasında birçok değerli akademik çalışma yapılmış olsa da kaynaştırmanın uygulamada etkililiğini güçlendirmeye hizmet edebilecek yeni çalışmalara gereksinim vardır. Bu açıdan Tohum Otizm Vakfı tarafından geliştirilen ve İstanbul’da üç okulda uygulanan destek eğitim modeli, sonuçlarından bağımsız bir biçimde, sadece bir girişim olarak bile son derece değerlidir. Alanyazında incelenen sorun alanlarında eşzamanlı ve okul düzeyinde yapılabilecek çalışmalara ilişkin çok yönlü bir müdahale uygulanmış ve değerlendirilmiş, dolayısıyla bundan sonra yapılacak benzer çalışmaların bir adım ileriden başlamasında olanak sağlanmıştır. Aynı zamanda kamu, okullar, akademi ve sivil toplum arasında diyalog zemini yaratan bu ve benzer deneyimlerin, Türkiye’de son yıllarda kaynaştırma alanındaki çabaları tamamlayıcı bir rolü olacaktır.

EK: ETKİ DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI VERİ TOPLAMA VE ANALİZİ SÜRECİ

ARAŞTIRMA MODELİ

“Bu araştırma deneysel araştırma modeli ile gerçekleştirilmiştir. (...) Bu araştırmada deneme öncesi modellerden; tek grup öntest – sontest modeli tercih edilmiştir. Araştırmada ön ölçüm-son ölçüm deney gruplu ön deneme modeli kullanılmıştır. (...) Araştırmada uygulanan ön ölçüm-son ölçüm deney gruplu ön deneme modelinde, deney grubu üzerinde etkisi incelenen bağımsız değişken “kaynaştırma projesi” yaklaşımıdır. Bağımlı değişken olarak; Kaynaştırma Bilgi Testi, Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Öğretmen Tutum Ölçeği, Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Normal Öğrenci Tutum Ölçeği, Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Normal Öğrenci Veli Tutum Ölçeği, Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Kaynaştırma Öğrencisi Veli Tutum Ölçeği, Öğrenci Değerlendirme Ölçeklerinden elde edilen genel ve alt boyut puanları alınmıştır.” (s. 8)

ÇALIŞMA GRUBU

“Araştırmanın çalışma grubunu, 2010-2011 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili, Ümraniye, Üsküdar ve Şişli İlçesindeki bünyesinde kaynaştırma öğrencisi bulunan ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenler, normal ve kaynaştırma öğrencileri ve velileri oluşturmuştur. (...) Ön test uygulamalarında çalışma grubunda 105 öğretmen, 139 normal [gelişim gösteren öğrenci], 37 kaynaştırma öğrencisi, 96 normal [gelişim gösteren öğrenci] öğrenci velisi, 28 kaynaştırma öğrenci velisi yer almıştır.” (s. 9-10)

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

“Araştırmada veri toplamak üzere; altı ayrı veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunlar; Öğretmen Kaynaştırma Eğitimi Bilgi Testi, Kaynaştırma Eğitimi Öğretmen Tutum Ölçeği, Kaynaştırma Eğitimi Normal Öğrenci Tutum Ölçeği, Öğrenci Değerlendirme Ölçeği, Kaynaştırma Eğitimi Normal Öğrenci Velisi Tutum Ölçeği ve Kaynaştırma Eğitimi Kaynaştırma Öğrenci Velisi Tutum Ölçeği’dir.” (s. 10)

VERİLERİN TOPLANMASI

“Projenin başlangıcında öğretmenlere verilen seminerin ilk gününde öğretmenlere kaynaştırma eğitimine ilişkin tutum ölçeği DBE uzmanları tarafından; amaçları açıklanarak ön test olarak uygulanmıştır. Kaynaştırma Eğitimi Projesi kapsamında projenin başlangıcında öğretmenlere verilen seminerin etkililiğini saptamak üzere hazırlanan bilgi testi; seminerin son gününde Davranış Bilimleri Enstitüsü uzmanları tarafından öğretmenlere uygulanmıştır. 2010-2011 öğretim yılının ilk ayında kaynaştırma projesi kapsamındaki okullardaki normal [gelişim gösteren] öğrencilere tutum ölçeği yine ön test olarak uygulanmıştır. Kaynaştırma öğrencilerinin proje öncesi ve sonrası genel gelişimlerini saptamak üzere, her bir kaynaştırma öğrencisi için sınıf öğretmenlerine birer tane öğrenci değerlendirme formu dağıtılmıştır. Öğretmenler bu formları, öğrencilerin gelişim özelliklerini gözlemleyerek doldurmuşlardır.

DBE uzmanları tarafından öğretmenlere öğrenci değerlendirme ölçeğinin objektif puanlanabilmesi için bire bir danışmanlık verilmiştir. Veli Tutum Ölçekleri, hazırlanan etkinlikler doğrultusunda okullara davet edilen velilere yine DBE uzmanları tarafından uygulanmıştır. Deneysel araştırma kapsamında kullanılan tüm ölçekler; proje bitiminde, ilgili araştırma gruplarına son test olarak tekrar uygulanmıştır.” (s. 13-14)

VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI

“Deneysel araştırma deseni gereği, uygulama sonrası son ölçümler yapıldıktan sonra, uygulama etkililiğini saptamak üzere gerekli istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Deney gruplarının ayrı ayrı ön-son test sonuçlarının karşılaştırılmasında ilişkili grup “t” testi işlemleri gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın deneysel araştırma modelinde olması nedeniyle tüm sonuçlar tek yönlü olarak sınanmış ve anlamlılık düzeyi en az ,05 olarak alınmıştır. Ayrıca ,01 ve ,001 düzeyinde anlamlı sonuç veren durumlar ise tablolarda gösterilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama araçlarından elde edilen veriler; SPSS paket program ile istatistiksel analize tabi tutulmuştur.” (s. 14)

KAYNAKÇA

- Akçamete, G., Kış, A. ve Gürgür, H. (2009). *Özel gereksinimli öğrenciler için kaynaştırma modeli geliştirme projesi*. Yayımlanmamış bilimsel araştırma projesi raporu, Ankara Üniversitesi.
- Aydın, B. ve Şahin, R. (2002). *Kaynaştırma programının uygulandığı okullardaki uygulamalarla özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinin karşılaştırılması*. 11. Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Konya.
- Batu, S. (1998). *Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Batu, S. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 35-45.
- Batu, S. ve Kırcaali-İftar, G. (2010). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Baydık, B. (1997). Özel eğitimde kaynaştırma ve okul öncesi kurumların kaynaştırmadaki önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 136, 27-29.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N. ve Aslan, N. (1997). *İlk ve ortaokul öğretim kurumu öğretmenlerinin engellilere ve kaynaştırmaya ilişkin bilgi ve görüşleri*. 4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Eskişehir.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N., ve Aslan, N. (1998). Engelli ve engelsiz çocuğu olan anne babaların engellilere ve entegrasyona yönelik düşünceleri. *Destek*, 1(1), 25-33.
- DBE (Davranış Bilimleri Enstitüsü) (2011). *Kaynaştırma/bütünleştirmenin etkililiğini artırmak için politika ve uygulama önerileri projesi değerlendirme raporu*. Yayımlanmamış rapor, Davranış Bilimleri Enstitüsü.
- Diken, İ. H. (1998). *Sınıfında zihinsel engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EARGED (Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı) (2010). *İlköğretim okullarındaki kaynaştırma uygulamalarının değerlendirilmesi*. 17.11.2011. <http://earged.meb.gov.tr/arasayfa.php?g=62>.
- ERG (Eğitim Reformu Girişimi) (2011a). *Türkiye'de kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimin durumu*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- ERG (Eğitim Reformu Girişimi) (2011b). *Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimde dünyadan ve Türkiye'den iyi örnekler*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- ERG (Eğitim Reformu Girişimi) (2011c). *Eğitim İzleme Raporu 2010*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- Eripek, S. (1984a). Normal sınıflarda işitme engelli çocuklar. *Eğitim ve Bilim*, 48(8), 20-31.
- Eripek, S. (1984b). Normal sınıflarda ağır öğrenen çocuklar. *Eğitim ve Bilim*, 50(9), 34-36.
- Eripek, S. (1986). Engelli çocukların normal sınıflara yerleştirilmesi: Kaynaştırma. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 157-169.
- Gözün, Ö. ve Yıkılmış, N. (2004). *İlköğretim müfettişlerinin kaynaştırma uygulamasına yönelik görüşlerinin belirlenmesi*. 14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Bolu.

- Gül, İ. I. (2009). Eğitime erişim: Eğitimde ayrımcılık yasağı ve fırsat eşitliği. I. Tüzün (der.), *Eğitim hakkı ve eğitimde haklar: Uluslararası insan hakları belgeleri ışığında ulusal mevzuatın değerlendirilmesi* içinde, 17-99. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- Gürgür, H. ve Uzuner, Y. (2010). Kaynaştırma sınıfında iş birliği ile öğretim uygulamalarına bakışın fenomenolojik analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 10(1), 277-310.
- Kargın, T., Acarlar, F. ve Sucuoğlu, B. (2005). Öğretmen, yönetici ve anne babaların kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 4(2), 55-76.
- Kırcaali-İftar, G. (1997). Özel eğitimde kaynaştırma. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 45-49.
- Kırcaali-İftar, G. (1998). Kaynaştırma ve destek hizmetleri. S. Eripek (der.), *Özel eğitim* içinde, 17-26. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Küçükler, S. ve Kanık-Richter, N. (1994). Normal çocuğa sahip anne babaların özürsüz çocuklara yönelik tutumları. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(4), 13-19.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2011). *Milli eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2010-2011*. 16.11.2011. http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2010_2011.pdf.
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2011). *İstatistikler*. 05.04.2011. <http://orgm.meb.gov.tr/>.
- Metin, N. (1999). Engelli çocuğa sahip ailelerin kaynaştırma programlarına yaklaşımı ve katılımı. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(1), 28-33.
- Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM). *Yükseköğretim İstatistikleri*. 17.11.2011. <http://osym.gov.tr/belge/1-128/sureli-yayinlar.html>.
- Pınar-Sazak, E. ve Yıkılmış, A. (2004). *İlkokul müdürlerinin kaynaştırma uygulamasına yönelik görüşlerinin belirlenmesi*. 14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Bolu.
- Sucuoğlu, B. (2004). Türkiye'de kaynaştırma uygulamaları: Yayınlar/araştırmalar (1980-2005). *Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 15-23.
- Sucuoğlu, B. ve Kargın, T. (2008). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları: Yaklaşımlar, yöntemler, teknikler*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Temir, D. (2002). *Çocuğu kaynaştırma eğitimine devam eden ailelerin sorunları ve beklentileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı (2011). *Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Destek Modeli Kılavuzu*. İstanbul: Tohum Otizm Vakfı.
- Tüfekçioğlu, Ü. (1997). İşitme engelli çocukların okul öncesi dönemde kaynaştırma ortamında eğitimleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 136, 58-61.
- Türnüklü, A. (2000). Türk ve İngiliz ilköğretim öğretmenlerinin sınıf içi davranış yönetim stratejilerinin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 6(23), 449-466.
- Winter, E. ve O'Raw, P. (2010). *Literature review of the principles and practices relating to inclusive education for children with special needs*. 28.11.2011. http://www.ncse.ie/uploads/1/Inclusion_22_11_10.pdf.
- Yaşaran, Ö. (2009). *Normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli bireylerin sosyal kabullerini sağlamada kaynaştırmaya hazırlık etkinliklerinin etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.